

11-F-46

11-F-46

STRUČNÝ PŘEHLED
HISTORICKÉ A PRÁVNĚ-HISTORICKÉ LITERATURY
MAĎARSKÉ.

PODÁVÁ

DR. KAREL KADLEC.

ZVLÁŠTNÍ OTISK ZE »SBORNÍKU VĚD PRÁVNÍCH A STÁTNÍCH«
ROČNÍK VII., SEŠIT 4.

ST. MINÁŘ
Hist. práv.

KNIHOVNA
oddělení

V PRAZE 1907.

TISKEM ALOISA WIESNERA V PRAZE. — NÁKLADEM VLASTNÍM.

Historiografie maďarská učinila od počátku dualismu tak veliké pokroky, že se s ní měřiti může jen málokterá literatura menšího národa. Především vydáno bylo učenými společnostmi i jinými korporacemi a soukromníky množství historických pramenů. Samy edice *Uherské Akademie* tvoří již slušnou bibliotéku. Ještě více bylo však vykonáno v oboru vlastního historického bádání, a tu zase jest to v první řadě Uherská Akademie, která dílem ve svých Rozpravách z oboru věd historických i společenských, dílem v jiných svých publikacích nejvíce přispěla k obohacení historické literatury maďarské. Vedle Akademie má největší zásluhu o rozkvět historiografie maďarské *Historická společnost maďarská* (*Magyar Történelmi Társulat*), jež vydává letos již 41. ročník svého časopisu (měsíčníku) *Századok*, dále s podporou Uh. Akademie sbírku pramenů nazv. *Történelmi Tár* (Historický archiv) a konečně řadu životopisů mužů a žen vynikajících v uherských dějinách (*Magyar Történeti Életrajzok*). Také *venkovské* a *sedmihradské historické společnosti* vydávají pravidelně své orgány, v nichž rovněž obsaženo mnoho cenných historických a právněhistorických příspěvků. I pomocné vědy historické mají své zvláštní časopisy, z nichž uvéstí sluší jmenovitě list *Turul*, věnovaný hlavně heraldice a genealogii. Konečně nezanedbávají historii ani rozličné revue, jako *Budapesti Szemle*, která vedle zábavných článků z různých oborův uveřejňuje i vážné vědecké rozpravy, zejména i z oboru politické a právní historie. Církevním dějinám uherským věnuje pozornost zvláště měsíčník *Katholikus Szemle*, orgán *Společnosti sv. Štěpána* (*Szent-István Társulat*), jež si rovněž dobytla velkých zásluh o uherskou historiografii tím, že vydala mnoho děl z oboru politických, církevních a kulturních dějin uherských a mimo to sbírku pramenů *Monumenta Vaticana Hungariae*.

V následujících řádcích chceme seznámiti české čtenářstvo hlavně s činností Uh. Akademie, a to pokud běží o publikování historických

pramenův i důležitějších historických rozprav a děl, vedle toho však i s jinými sbírkami pramenů jakož i s předními zjevy v literatuře politických dějin uherských a konečně i s důležitějšími pracemi v oboru právní historie.

Začneme s pramennými sbírkami Uh. Akademie. Na prvním místě sluší jmenovati *Magyar Történelmi Emlékek* (Monumenta Hungariae Historica), jež se dělí na čtyry oddělení (osztály): I. Okmánytárak (Diplomataria), II. Irók (Scriptores), III. Országgyűlési emlékek (Monumenta comitialia), IV. Diplomatai emlékek (Acta extera).

V odděl. I. *Diplomataria* vyšly dosud (do počátku r. 1907) 33 svazky, a sice: ve sv. I.—IV. v l. 1857—1859 (latinské, německé a francouzské) listiny sebrané Mich. Horváthem (Hatvani) v zemském archivu brusselském a v burgundské knihovně, obsahující historický materiál z let 1441—1652; ve sv. V. r. 1859 (latinské, francouzské a anglické) listiny z let 1521—1717 sebrané Arn. Simonyim v knihovnách a archivech londýnských; ve sv. VI.—XIII. v l. 1860—1870 Árpádkori új okmánytár (Codex diplom. Arpadianus continuatus, 1.—8. sv.), sbírka listin z let 890—1301, redigovaná Gust. Wenzelem, jež podniknuta za příčinou doplnění starší Fejérový sbírky listin z doby Árpádovské; ve sv. XIV. a XV. r. 1870 Diplomatarium Alvinczianum, sbírka listin k dějinám vyjednávání vedeného v l. 1685—1688 s uherským králem a jeho komisaři o opětém spojení Sedmihradska, uspoř. Alex. Szilágyim; ve sv. XVI. r. 1879 (italská a latinská) diplomatická korespondence papeže Pavla III. a kardinála Alex. Farnese z let 1535—49 týkající se Uherska, sebraná Leop. Óvárym v neapolském státním archivu; ve sv. XVII. a XVIII. r. 1872 a 1873 pokračování sbírky (9. a 10. sv.) Codex diplom. Arpadianus continuatus, obsahující listiny z let 1272—1300; ve sv. XIX. r. 1873 redakcí Viléma Frankla (Fraknoiho) Codex epistolaris Petri Pázmány cardinalis, obsahující korespondenci jmenovaného státníka uherského z let 1605—1625; ve sv. XX. r. 1873 Codex diplom. Arpad. continuatus (11. sv.) s materiálem z let 1000 až 1270; ve sv. XXI. r. 1873 redakcí Alex. Szilágyiho diplomatář k dějinám švédského a francouzského spolku Jiřího Rákócziho I. z let 1632—1648; ve sv. XXII. r. 1874 Codex dipl. Arpad. cont. (12. svazek) s materiálem z let 1270—1300; ve sv. XXIII. r. 1874 red. Alex. Szilágyiho diplomatář k diplom. spojení Jiřího Rákócziho II. v l. 1648—1660; ve sv. XXIV. r. 1875 red. Alex. Szilágyiho rodinná korespondence (maďarská, a latinská) obou Jiří Rákócziů; ve sv. XXV. r. 1875 Codex epistolaris Nicolai Oláh, latinské listy býv. sekretáře krále Ludvíka a královny Marie, později uherského kancléře, ostříhomského arcibiskupa a král. místodržícího Oláha, 1526—1538; ve sv. XXVI. r. 1882 red. Alex. Szilágyiho německý a latinský listář k poselství Pavla Strassburga (1631—1633) a k prvému diplomatickému spolku Jiřího Rákócziho I.; ve sv. XXVII. z r. 1887 Diplomatarium Alvinczianum (3. sv.) s latinskými a maďarskými listinami z let 1685—1689; ve sv. XXVIII. r. 1897 red. Lud. Thallóczyho a Sam. Barabáse Codex diplom. comitum de Blagay (s úvodní studií o dějinách řečené rodiny); ve sv. XXIX. a XXX. r. 1898 a 1899 red. S. Barabáse Codex epistolaris et diplomaticus comitis Nicolai de Zrinio, maď. a lat. listy z let 1535—1565 (1. sv.) a 1566—1574, dále dokumenty z let 1534—1602 a dodatečný materiál z let 1535—1567 (2. sv.); ve sv. XXXI. r. 1904 red. Thallóczyho a Hodinky Codex diplom. Partium regno Hung. adnexarum: sv. I. Magyarország és a horvát végvidék (Uhry a chorvatské pohraničné území) s materiálem z let 1490—1527; ve sv. XXXII. r. 1906 red. Ondř. Veresse Epistolae et acta P. Alfonsi Carrilli S. J., 1591—1618; ve sv. XXXIII. r. 1907 red. Thallóczyho a Áldásyho pokračování (II. sv.)

sbírky Codex dipl. Partium regno Hung. adnex., a sice: A Magyarország és Szerbia közti összeköttetések oklevéltára (Diplomatář svazků uhersko-srbských), 1198—1526.

V oddělení II. *Scriptores* vyšlo dosud 38 svazků, a sice: ve sv. I. r. 1857 redakcí Gust. Wenzela Pamětní spis Jiřího Srémského, domácího kaplana králů Ludvíka II. a Jana Zápolského, o zkáze království Uherského, 1484—1543; ve sv. II.—VI., IX. a X., XIX. a XX., XXV. a XXVI., XXXII. v l. 1857—1860 (5 svazků), 1860 (6. a 7. svazek), 1868—1870 (8. a 9. sv.), 1871—1873 (10. a 11. sv.) a 1875 (12. sv.) red. Lad. Szalaie (1.—7. sv.) a Gust. Wenzela (8.—12. sv.) sebrané spisy slavného ostříhomského arcibiskupa a král. místodržícího Antonína Vrančiče; ve sv. VII. r. 1863 red. Gabr. Kazinczyho Záznamy palatina Štěp. hr. Illésházyho (z let 1592—1603) a Historie Frant. Mikó z Hidvégu (1594—1613) s pokračováním Sam. Biró (maď. a lat.); ve sv. VIII. r. 1867 red. Alex. Szilágyiho Historická pozůstalost posledního tureckého studenta Davida Rožňavského (maď.) s dodatkem (Diarium z let 1663—1674); ve sv. XI. r. 1863, red. Gabr. Kazinczyho (lat. a maď.) Díla Petra Apora de Altorja; ve sv. XII.—XIV. r. 1863—1867 red. Frant. Toldyho a Ivana Nagye Uherské dějiny uh. král. historika Jana Michala Bruta, 1490—1552; ve sv. XVIII. r. 1866 red. Karla Tormy (maď.) Denník Emericha Tökolyho z Kežmarku z let 1676—1678; ve sv. XV. red. Štěp. Nagye (maď.) Denník Tökolyho z let 1693—1694; ve sv. XVI. r. 1866 red. F. Majera (lat.) Uherské dějiny Frant. Forgáche de Ghymes, velkováradského biskupa, za Ferdinanda a Jana Zápolského, Maxmiliana a Jana Zikmunda Zápolského, 1540—1572, s dodatky Šimona Forgáche a Mikul. Istvánfiho; ve sv. XVII. r. 1866 red. Frant. Toldyho (lat.) Uherské dějiny Jana Decia Baronia (Baronyay Decsi), 1592—1598; ve sv. XXI., XXVIII.—XXX. r. 1876, 1877, 1880, 1881—1889 red. Alex. Szilágyiho 4 svazky (se dvěma dodatečnými sešity) Historické pozůstalosti Štěpána Szamoskóziho (z let 1566—1648); ve sv. XXII. r. 1875 Kritobulív Životopis Mehemeta II. (překlad Karla Szabó z řeckého originálu); ve sv. XXIII. a XXIV. r. 1868—1873 red. Kolomana Thalyho (maď. a lat.) Denníky, korespondenční knihy a jiné pamětihodné písemnosti Emericha Tökolyho a několika hlavnějších jeho věrných (Dobaie, Sándora, Baye, Almádyho); ve sv. XXVII. r. 1875 (lat., něm. a maď.) Historické denníky z let 1663—1719; ve sv. XXXI., XXXIII. a XXXV. r. 1881, 1894 a 1896 red. Karla Szabó, Emer. Nagye Szoporského, Alex. Szilágyiho, Jul. Nagye Tasnádského, Ferd. Menčíka a Jana Klucha (maď. a lat.) tři svazky Ročníků a denníků uh. dějin XVI.—XVIII. stol. (mezi tím i Popis cesty na Rus superintendenta Daniele Krmana v l. 1708—1709); ve sv. XXXIV. r. 1896 red. Kolom. Thalyho Korespondenční kniha kníž. Emer. Tökolyho z let 1691—1692 (maď. a lat.); ve sv. XXXVI. a XXXVII. r. 1903 red. Lud. Szádeczkého Veršované práce a dopisy Petra Apora, 1676—1752; ve sv. XXXVIII. r. 1906 red. Lud. Szádeczkého Denníky Štěpána Halmágyiho (1752—1753, 1762—1769). Jest to čtvrtý svazek Ročníků a denníků uh. dějin XVI.—XVIII. stol.

Oddělení třetí *Monumenta comitialia* jest rozděleno na dvě řady: a) na sněmy uherské, b) na sedmihradské. Sněmy uherské redigoval Vilém Fraknoi, a sice osm svazků sám, 9. a 10. společně s Károlyim, 11. Károlyi sám. Podobně jako naše Sněmy, vydávány jsou i Monumenta comitialia regni Hungariae teprv od r. 1526, poněvadž jen z doby po bitvě u Moháče bylo možno materiál úplně sebrati, kdežto pro sněmy z doby starší není tou dobou sebráno více látky než obsažena ve sbírkách slavného Kovachiche a jeho syna. Až bude i tu látka rozhojněna, dojde snad i na uveřejnění sněmů z doby před r. 1526.

Uherskými sněmy rozumějí se v této publikaci i sněmy chorvatsko-slavonské a sedmihradské v době, dokud Sedmihradsko nebylo ještě zvláštním knížectvím. Otištěny jsou tu písemnosti týkající se nejen sněmů valných (generálních), nýbrž i částečných shromáždění (rész-leges gyűlések), a mají se publikovati i písemnosti vztahující se k t. zv. palatinským sjezdům (nátori conflususok).

Slovem sněmovní památky rozumí vydavatelstvo všechny možné listiny a akta, jež mají nějaký vztah ke sněmům. Jsou to tedy nejen sněmovní usnesení (zákony), nýbrž i listy, kterými králové sněmy svolávali (literae regales), pověřovací listy a instrukce dávané od králů, cizích mocností nebo národů důvěrníkům a nuntiům vysílaným k uh. sněmům, instrukce komitátních a městských poslů, král. proposice, sněmovní listy a odpovědi králů na ně, předlohy a návrhy uherských a vídeňských dikasterií nebo jednotlivců v příčině předmětů sněmovního jednání, pověřovací listy a instrukce poslů vysílaných uherskými sněmy ke králům uh. nebo k jiným mocnostem, listy adresované sněmům nebo vycházející od nich, zprávy král. komisařů posílané králi o sněmovním jednání, denníky komitátních a městských poslů a zprávy jejich posílané komitátům a městům, jakož i zprávy diplomatické.

Před pramenným materiálem jednotlivých sněmů předchází úvod, kde vydavatel podává historii sněmů s použitím nejen otištěného, nýbrž i jiného materiálu. Tyto úvody byly vydány Akademií též souborně ve zvláštní knize. Velkou vadou publikace jest, že nemá ani jmenových ani věcných ukazatelů. Z neznámé nám příčiny nastala v posledních letech ve vydávání uherských sněmů větší přestávka.

Jednotlivé svazky obsahují materiál z těchto let: I. (1874) z r. 1526 až 1536, II. (1875) z r. 1537—1545, III. (1876) z r. 1546—1556, IV. (1876) z r. 1557—1563, V. (1877) z r. 1564—1572, VI. (1879) z r. 1573—1581, VII. (1881) z r. 1582—1587, VIII. (1883) z r. 1588—1597, IX. (1885) z r. 1598—1601, X. (1890) z r. 1602—1604, XI. (1899) z r. 1605—1606.

Druhá řada sněmů, *Monumenta comitialia regni Transylvaniae*, redigovaná Alex. Szilágyim, obsahuje sněmy sedmihradské za doby zvláštního sedmihradského knížectví, t. j. od r. 1540—1699, všeho 21 svazek.

Ve čtvrtém oddělení Hist. památek Uh. Akad. (*Diplomacziái emlékek*) vyšly dvě sbírky: a) Dipl. památky z doby Anjouovců, b) Dipl. pam. z doby krále Matěje. Sbírkou první (*Magyar diplomacziái emlékek az Anjoukorból*) o 3 svazcích (r. 1874—1876) redigována byla Gust. Wenzelem. Obsahuje diplomatický materiál pro styky uherskoitalské za Anjouovcův od r. 1268—1420, tedy za dobu, kdy Anjouovci v Uhrách ještě nepanovali, až do r. 1420, kdy panovati už dávno přestali. Jest tu i mnoho materiálu pro styky Benátské republiky s Dalmácií, Bosnou a Srbskem (hlavně ovšem pro poměry mezi Sicílií a Uherskem). Dovídáme se tu, že šlechtici dalmatští, bosensští a srbští ucházeli se o státní občanství benátské. Dosti látky jest tu i pro dějiny republiky Dubrovnické, něco také pro dějiny české, polské, rakouské a j. Text listin jest latinský.

Podobnou sbírkou jsou *Magyar diplomacziái emlékek Mátyás király korából* (1458—1498), jež vydány red. Ivana Nagye a barona Alberta Nyáryho (4 sv., 1875—1878). Zde podán materiál hlavně pro styky uhersko-benátské za Matěje Korvína, dále pro styky s jinými státy italskými a státy sousedícími s Uherskem. Zajímavé a důležité jsou jmenovitě zprávy benátských vyslanců, informující republiku o politických událostech v Uhrách. Velmi mnoho místa vyplňuje italská korespondence královny Beatrix, ženy Matěje Korvína. Italština zaujímá ve sbírce vůbec značné místo. Ve 4. sv. jsou doplňky ke svazkům dřívejším.

Jak sbírka Wenzelova, tak Nagyova a Nyáryho opatřena jest podrobným přehledem obsahu, ale žádná z nich nemá jmenného a věcného ukazatele. Pro dějiny zahraničních stykův uherských obě jsou stejně důležité. Podobné české publikace bohužel není, a uherské sbírky vysvětlují se jen tím, že Maďaři věnovali mnoho na studium v zahraničních archívech.

S uvedeným největším cyklem sbírek Uh. Akad. souvisejí některé jiné její sbírky. Jest to hlavně *Anjoukori okmánytár* (Codex diplom. hung. Andegavensis), šestisvazkový listář pro dobu anjouovskou, jež redigoval Emerich Nagy (1878—1891). Naproti jiným edicím má sbírka tato přednost v tom, že jest opatřena podrobným rejstříkem osob i věcí. Dále sluší uvést *Archivum Rákócziánium* (II. Rákóczi Ferencz levéltára), sbírku pramenů pro dějiny konce XVII. a poč. XVIII. stol. za Františka Rákócziho II., jež rozdělena na dvě oddělení: a) (maď. a lat.) listy týkající se vojenských a vnitřních záležitostí, b) prameny pro styk zahraničný (diplomaticum). První oddělení o 10 svazcích redigoval Kol. Thaly (1873—1889), oddělení druhé o 3 svazcích (s materiálem anglickým, franc. a lat., sebraným v angl. archivech) Arnošt Simonyi (1872—1877). Mimo to vydala Uherská Akademie *Principis Francisci II. Rákóczi Confessiones et Aspirationes principis christiani* (1876, též franc.), latinskou autobiografii Františka Rákócziho, nalezenou před lety v Národní bibliotéce v Paříži, jež vyšla r. 1903 i v maď. překladě Domjánově (v Miškovcích). Nákladem Akad. vyšel dále r. 1891 poslední (8.) svazek sbírky *Hazai okmánytár* (Codex diplomaticus patrius), již redigovali Emerich Nagy, Ivan Páur, Karel Ráth a Desider Véghely (od 5. sv. Arnold Ipolyi, Nagy a Véghely). Diplomátář tento, jehož prvých pět svazků vyšlo v l. 1865 až 1873 v Rábu, šestý a sedmý r. 1876 a 1880 v Budapešti, obsahuje listiny z doby árpádovské i pozdější. Každý svazek opatřen jest podrobným rejstříkem osob a věcí, bohužel však schází přehled obsahu v každém svazku. Akademie dala též poříditi k *diplomátári Fejérovu abecední rejstřík* (Index Alfab. Codicis diplom. Hung. per Georgium Fejér editi), jež sestavil Moric Czinár (Pešť, 1866). Takovýmto rejstříkem opatřen jest i *Wenzelów Codex dipl. Arpad. continuatus*. Pořídil jej Ferd. Kovács (Bpešť, 1889). Akademie pokračuje také ve

vydávání díla započatého prvním jejím presidentem hr. Josefem Telekim, *Hunyadiak kora Magyarországon*. Dílo toto, o němž jmenovaní přední historik maďarský, jeden ze zakladatelů Akademie, úsilovně pracoval po 25 let, bylo rozpočteno na mnoho svazků, za života autora vyšly však jen svazky I. a II. (1852), III. (1853), IV. (1854), X. (1853) a XI. Teprve po smrti Telekiově († 1855) vyšel sv. V. (1856), sv. XII. (1857) a 1. část sv. VI. (1863), a sice péčí Karla Szabóa, který již v l. 1850—55 pomáhal autorovi. Dílo mělo podávati nejen dějiny Hunyadiovců, nýbrž i listinný materiál a historický místopis doby. Hr. Telekimu podařilo se napsati a vydati jen dějiny; co se týče listinného materiálu, připravil jej a vydal jen částečně. (Uveřejněn jest v X.—XII. sv. díla.) Historický místopis sotva že začal psáti. V 1. části VI. sv. (připravené k tisku již Szabóem) obsažen jest stručný popis 22 komitátův uherských; vypočítávají se totiž v každém komitátě hrady, města a malé osady, hlavní velkostatkáři a vrchní županové za doby Hunyadiovců. Za pokračovatele v díle Telekiově zvolen byl nadaný historik maďarský, tou dobou zemský archivář uherský Desider Csánki, jemuž uloženo napsati podle původního plánu Telekiova historický místopis zemí Uherské koruny za Hunyadiovců. Dosud vyšly tři svazky tohoto vedlejšího díla, nazv. *Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában* (r. 1890, 1894 a 1897 jakožto VI.—VIII. sv. sbírky Telekiovy). Těmito třemi svazky není však dílo ukončeno. Podle předmluvy ke 3. svazku vzrostl autorovi počínajíc druhým svazkem materiál tolik, že místo původně zamýšlených tří svazků má jich býti pět. Ve 4. sv. budou popsány komitáty hornouherské (Felvidék) a některé sedmihradské, v 5. sv. ostatní sedmihradské a chorvatsko-slavonské. Jako šestý svazek má vyjít jmenný ukazatel ke všem pěti svazkům. Popis každého komitátu počíná se úvodem o hranicích komitátu v XV. stol., o rozdělení majetku velkého, prostředního i malého, světského i církevního, nato uveden přehled hradů, tvrzí a zámků, měst a městeček a vesnických osad, pak přehled větších statkářů a konečně vrchních županů. Jak viděti, drží se sice Csánki původního plánu Telekiova, avšak provádí jej velmi detailně. Jména geografická uvádí ve mnohých variacích, jak byla v užívání nejen v XV., nýbrž i ve XIV. stol. Dílo jeho má veliký význam zejména pro dějiny slovanské kolonizace v Uhrách.¹⁾

Jinou sbírkou pramenů, vydávanou od Uh. Akademie, jsou *Török-magyarkori történelmi emlékek* (Historické památky z doby turecko-maďarské), jež se dělí rovněž na 2 oddělení: a) Diplomátář (Okmá-

¹⁾ Z předešlých jmen místních uvádíme na př. tyto názvy slovanské: Csedemér (Čedomír), Cserescan (Čerčany), Dusnok (Dušníky), Esztrág, též Istrog (Ostroh), Bogyoszló (Budislav), Dobronya, Volkonya, Kohár, též Kuhar (Kuchary), Noszlop, též Nosztop (Neustup), Prága, Páka, Piaszó, též Piaszó (Perejaslav), Haláp (Chlap), Sztolcz, též Sztócz, Stolch, Ztoulch, Oztolch, Izthocz (Stolec), Porva, Sztrelczí atd.

nytář), b) Spisovatelé (Irók). Prvé dva svazky diplomatáře, vyd. r. 1863, obsahují listiny k *vnitřním* dějinám Uher za tureckého panství (Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon), sebrané Aronem Sziládym a Alex. Szilágyim v archivech Vel. Kőröse, Czeplédu, Döm-södu, Szegedu a Halase. K tomu se pojí dalších sedm svazků, vyd. v l. 1868—1872 redakcí týchž osob pod názvem Török-magyarkori államokmánytár. Ke všem sedmi svazkům pořídili redaktoři zvláštní jmenný a věcný index (r. 1874). Text listin jest buď latinský nebo maďarský (často přeložený z turečtiny Aronem Sziládym). Török-magyarkori okmánytár skládá se tedy ze dvou cyklů, první (A hódoltsági okmánytár) má dva, druhý (Államokmánytár) sedm svazků. Tento druhý obsahuje turecko-uherské *diplomatické* listiny vycházející od vynikajících uherských i jiných státníků, knížat, valašských vojvodů i listiny Turků adresované Uhrům atd. Vydavatelé sebrali a uveřejnili tu materiál objasňující poměry Sedmihrad, jejich připojených částí a komitátů, pašalyků a vojvodství s nimi sousedících.

Nejvíce látky poskytly bohaté rukopisné sbírky sedmihradského musejního spolku (a tu zase hlavně sbírky hr. Jos. Keményho). Mnoho listin obdrželi vydavatelé i od soukromých osob a jednotlivých ústavů. Přes to však podotýkají, že publikace jejich daleko nemůže býti úplnou, poněvadž sedmihradské archivy na počátku a uprostřed XVII. stol. i uprostřed stol. XVIII. mnoho utrpěly. Ale i co zbylo, jest velmi cenné. Někdy bude snad možno doplniti tuto sbírku z archivů cařihradských, vídeňských, pařížských, stokholmských, varšavských i j.

Na konci II. sv. prvního cyklu (Hódoltsági okmánytár) jest slovník tureckých slov s maďarským výkladem.

Druhé oddělení: *Török történetírók* (Turečtí historikové) má dosud tři svazky. V prvních dvou, přeložených orientalistou Jos. Thúrym († 1906) a opatřených jeho poznámkami, vyšly r. 1893 a 1896 spisy tureckých autorů, kteří jednají o uhersko-tureckých stycích. Počíná se pracemi, jež se týkají už století XIV. a XV. Podávají se tu jen ony části spisů, jež se vztahují na Uhersko anebo s ním aspoň souvisejí. Před každou prací jest úvod, kde překladatel seznamuje s osobou překládaného autora i s jeho dílem. Na konci prvního svazku jest rovněž slovníček tureckých slov s výkladem. Oba svazky mají po zvláštním jmenném i věcném rejstříku. Jako třetí svazek Tur. historiků vyšel r. 1904 překladem a s poznámkami Emericha Karácsona cestopis Evlie Čelebiho po uherských zemích z let 1660—1664.

Evlia Čelebi náleží k nejslavnějším cestovatelům světa, jako byl Arab Ibn Batúta a Vlach Marco Polo. Překladatel podává v úvodě jeho životopis. Celé cestopisné dílo jeho má 10 svazků. Rukopis byl nalezen teprve r. 1896 ve Skutari. Evlia Čelebi popisuje nejen Uhry, nýbrž i Sedmihrady, Chorvatsko, Slavonii, Dalmacii a Bosnu s Hercegovinou. Líčí i svou návštěvu u Mikuláše Zrinského. Také tento svazek opatřen jest ukazatelem jmen a věcí. (Mimoходом budíž tu učiněna zmínka i o tom, že r. 1905 vyšel také srbský překlad cestopisu Evlie Čelebiho jako XLII. svazek Spomeniku Srbské Akad.)

K dějinám panství tureckého v Uhrách podávají dále materiál *Magyarország török kincstári defterek*, dvousvazková sbírka Uherské Akad., vydaná r. 1886 a 1890 překladem Ant. Velicse. Prvý svazek obsahuje látku za dobu od r. 1543—1635, druhý svazek od r. 1540 do 1639. K druhému svazku přidán jest krátký terminologický slovník. Ve sbírce této jsou uveřejněny turecké účetní knihy o státní správě Uher, chované v c. k. dvorní bibliotéce ve Vídni, jež se týkají sice všech odvětví státní správy turecké v Uhrách, všech státních příjmů a výdejtů, ale hlavně se vztahují k věcem vojenským a finančním. Jsou to knihy lenní, knihy o žoldněském vojsku, knihy o majetku spravovaném erárem, knihy daňové a konečně knihy rozličného jiného obsahu. Úvod k oběma svazkům napsal Arnošt Kammerer a líčí tu stručně státní organisaci, zřízení lenní, vojenské, soudní a zejména i finanční.

Kromě toho vydala Akademie ještě některé jiné menší sbírky historických pramenů. Jsou to: *Diplomatarium relationum Gabriélis Bethlen cum Venetorum republica* (lat. a it.), red. Leopolda Ováryho (r. 1886); *Bethlen Gábor fejedelem kiadatlan politikai levelei* (Nevydané pol. listy kníž. G. Bethlena, maď. a lat.) red. Alex. Szilágyiho (r. 1879); *Okmánytár Bethlen Gábor fejedelem uralkodása történetéhez* (Listář k dějinám panování kníž. G. Bethlena, lat. a něm.), red. Ant. Gindelyho (r. 1890); *Levelek és okiratok I. Rákóczi György keleti összeköttetési történetéhez* (Listy k dějinám východních styků Jiř. Rákócziho), red. Alex. Szilágyiho (r. 1883); *Erdély és az északkeleti háboru. Levelek és okiratok* (Sedmihrady a severovýchodní válka, maď. a lat.), red. Alex. Szilágyiho (2 sv., r. 1890—91), listinný materiál z let 1648—1660; *A linzi béke okirattára* (Listář Lineckého míru, maď. a lat.), red. Alex. Szilágyiho (1885); *A szőnyi béke okmánytára* (Listář Szőnyského míru [z r. 1642], maď. a lat.), red. Bély Majlátha (1885); *Mátyás király levelei. Külgügyi osztály* (Listy krále Matěje. Oddělení zahraničné, lat.), red. Viléma Fraknoiho (2 sv., 1893 a 1895), I. sv. 1458—1479, II. sv. 1480—1490; *Raguza és Magyarország összeköttetéseinek oklevéltára* (Diplomatář styků mezi Dubrovníkem a Uherskem, lat. a itals.), red. Jos. Gelicche s úvodem a poznámkami Lud. Thallóczyho (1897); *Magyarországi városok régi számadáskönyvei* (Staré účetní knihy uherských měst; z archivů měst Štávnice, Prešpurku, Báňské Bystřice, Trnavy, Šoproně, Bardějova a Kremnice), red. Lad. Fejérpatakyho.

Zvláštní zmínky zasluhuje millenniová (avšak opozděná) sbírka *A magyar honfoglalás kútjói* (Prameny k zabrání Uher od Maďarů). Vyšla red. Julia Paulera a Alex. Szilágyiho za přispění hr. Gézy Kuuna, Lad. Fejérpatakyho, Jos. Hampela, Lud. Thallóczyho, Jindř. Marczaliho, V. Jagiče, Ant. Hodinky, Rud. Maróthiho a Rud. Váriho (r. 1900).

Uveřejněny jsou tu: 1. prameny byzancké (Marczali a Vári), a sice 18. kap. Taktiky Lva Moudrého, některé řecké kroniky a část spisu Konstan-

tina Porfyr. De administrando imperio, jež se vztahuje na Maďary a jich sídla; 2. prameny východní (hr. Kuun): Ibn Rosteh, Gardézi, El-Bekri, Ibn Fadhlán, Istachrí, Ibn Haukal a Mas'údi; 3. prameny západní (Marczali): Annales Berthiniani, Conversio Bagvariorum et Carantanorum, Description of Europe by king Alfred the great, Annales Fuldenses, Kronika Reginova, List salcburského arcibiskupa Dětmara a jeho suffragánů k pap. Janu IX., List o Maďarech k verdunskému biskupu Dadonovi, Versus Waldramni ad Dadonem episcopum a Salamone missi, Ekkehardi Casus Sancti Galli; 4. prameny slovanské (Jagič, Thallóczy a Hodinka): místa Legendy o sv. Cyrillu a Methodějovi, jež se vztahují na Maďary, Vypravování o uhersko-bulh. válce, části Kijevského letopisu (t. zv. Nestorovy kroniky), vztahující se na Maďary; 5. domácí prameny (Fejérpataky a Marczali): Dílo anonym. notáře krále Bély (s poznámkami Paulerovými), Cesta Julianova do Velkého Uherska, Uherské kroniky (úryvky ze Simona z Kézy a z ilustrované kroniky). K těmto historickým pramenům přidána jest Hampelova práce, jež doplňuje obraz Uher v době příchodu Maďarů daty archeologickými.

A magyar honfoglalás kútjói jsou sbírkou důležitou nejen pro Maďary, nýbrž částečně i pro nás Slovany. Týkají se nás zprávy spisovatelů arabských i jiné (zejména Conversio Bagvariorum et Carantanorum). Bohužel není však edice tato bezvadná.

Brzo po vyjití knihy ozvaly se v samých Uhrách nepříznivé hlasy o redakci některých pramenů. Proti vydavateli Taktiky Lvovy Várimu vystoupil hlavně Gyomlai (ve 36. sv. Századok), od něhož pochází práce Bölcs Leo taktikája, mind magyar történeti kutforrás (v Histor. Rozpr. Akad., sv. 18.; autor bere tu v pochybnost spolehlivost dat Lva Moudrého, jež se vztahují na Maďary). Nepříznivý posudek podán dále o redakci pramenů odevzdané prof. Marczalimu. Prof. Pecz vytýkal Marczalimu (Századok, sv. 37.) i nesprávnost překladu na některých místech. Ani Marczaliovo vydání latinských kronistů neuznáno dobrým. Za to vyslovil se Thúry pochvalně o vydání pramenův orientálních hr. Kuunem (Századok, sv. 37.).

Ke sbírce pramenů speciálně právně-historických, jež vydává Uh. Akademie, náleží *Magyarország Jogtörténelmi Emlékek* (Monum. juridico-historica). Vyšlo tu v l. 1885—1904 red. prof. Alex. Kolosváriho a Klem. Óváriho pět svazků municipálních statutův uherských, pročež má sbírka tato i druhé záhlaví: *A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye* (Corpus statutorum Hung. munic.).

Jednotlivé svazky mají tento obsah: sv. I. Statuta et constitutiones municip. Transylv. ab antiquiss. temporibus usque ad finem saeculi XVIII. (r. 1885); sv. II. Statuta et articuli municipiorum Hung. Cis-Tibiscanorum (1. část z r. 1890 obsahuje statuty komitátní, 2. část statuty měst a privil. okresů); sv. III. Statuta et art. municip. Hung. Trans-Tibiscanorum (z r. 1892, komit. a městské stat. a stat. hajduckých obvodů); sv. IV. Statuta et art. munic. Hung. Cis-Danubianorum (1. část z r. 1896 komit. stat., 2. část z r. 1897 stat. král. svob. měst); sv. V. Statuta et art. munic. Hung. Trans-Danubianorum (1. část r. 1902, 2. část r. 1904).

Nákladem Akad. vyšel též Kolosváriův a Óváriův maď. překlad *Verböczyova Tripartita* (Werböczy István Hármaskönyve, 3. vyd. 1894) se znamenitým latinskomadžským terminologickým slovníkem, k němuž překladatelé užili i všech starších maďarských překladů Verböczyova díla.

K uvedeným pramenným sbírkám Uh. Akad. dlužno přiřaditi ještě *Magyar Történelmi Tár* (Uh. Histor. Archiv), a sice v původní jeho formě, jak byl vydáván v l. 1856—1877 redakcí Frant. Toldyho. Ve 25 svazcích této sbírky nalézá se rovněž velmi mnoho materiálu pro uherské dějiny (na př. důležité zprávy kroniky Marina Sanuta o Uhersku z let 1496—1501, sv. XIV., XXIV. a XXV.). Podrobný přehled látky tam uveřejněné (podle svazků) najde se v seznamu děl a publikací vydaných Akademií od r. 1830 do konce června 1889 (A. M. Tud. Akadémia kiadásában megjelent munkák és folyóiratok betűrendes czim-és tartalomjegyzéke. Bpest, 1890).

Přejdeme k rozpravám vydávaným Uh. Akademií. Od r. 1867, tedy od založení dualismu vydává Akademie několik druhů Rozprav (*Értekezések*). Nás zajímají *Értekezések a történeti tudományok köréből* (Rozpr. histor.), jichž vyšlo do r. 1906 21 svazek, a *Értekezések a társadalmi tudományok köréből* (Rozpravy z oboru věd společenských; I. svazek, 1867—1870 měl název *Értekezések a törvénytudomány köréből*), jichž vyšlo dosud 13 svazků. (Podrobný přehled obsahu jednotlivých svazků obou těchto řad Rozprav do r. 1889 viz ve zmíněném Seznamu děl a publikací Akademie.) Hlavnější rozpravy uvedeme níže, kde vypíšeme stručně literární činnost předních zástupců maďarské historiografie. Tam vypočteme i větší dějepisná díla, vydaná nákladem Uh. Akademie. Ve starší době vycházely rozličné historické a právněhistorické práce v t. zv. Ročnících [*Évkönyvek*] Akademie, jakož i ve Věstníku [*Értesítő*], který vychází s pozměněným účelem až dodnes a sice od r. 1840 až do r. 1859 red. Frant. Toldyho (Schedela) 1. řada, od r. 1860 pak do r. 1866 ve třech odděleních: a) jazykovém a belletristickém pod red. Fr. Toldyho, b) filosofickém, právníckém a historickém pod red. Ant. Csengeryho, c) matem. a přírodovědeckém pod red. S. Györyho — nová řada (uj folyam), a konečně od r. 1867 až dodnes (v jediném oddělení) pod redakcí hlavního tajemníka Akad. nejnovější řada (legujabb folyam).

Akademie vydala i některá repertoria, jež jsou důležitými pomůckami pro každého historika. Takovým bibliografickým dílem jest Szinnyeiovo *Hazai és külföldi folyóiratok magyar tudományos repertoriuma* (Vědecký přehled domácích i cizích časopisů, pokud se týče Uher), a sice I. oddělení: *Történelem és annak segédtudományai* (Dějiny a jejich pomocné vědy), jež má dva svazky: 1. *Hazai folyóiratok, évkönyvek, naptárak és iskolai értesítvények repertoriuma 1778-től 1873-ig* (vyšlo r. 1874), 2. *Hirlapok 1731—1880-ig* (r. 1885). (II. oddělení tohoto repertoria týká se přírodních věd a matematiky.) Od téhož Sinnyeie pochází veliký bio- a bibliografický slovník maďarský *Magyar írók élete és munkái*, jehož X. svazek (vyšlý r. 1906) obsahuje biografie Popeszku-Rybay.

Nejen pro Maďary, nýbrž i pro Chorvaty vítaným bude *Horvát történelmi repertorium*, jež sestavil prof. Ed. Margalits (2 sv., vyd.

Akad. 1900 a 1902). Autor seznamuje tu s veškerou historickou prací Chorvatů tak, jak se jeví v publikacích Chorv. histor. společnosti a Jihoslov. Akademie od r. 1850 do r. 1899. V prvním svazku jest ve formě stručných excerptů podán přehled prací ze 100 svazků, a sice ze 12 svazků Arkivu za povjestnicu jugoslavensku a z 88 svazků Radu Jihoslov. Akad., ve sv. druhém dokončen jest přehled prací uveř. v Radu, načež podány výtahy ze článků a prací otištěných ve Starinách, v Književniku a ve Vienci. Dobře praví autor v předmluvě, že chorv. dějiny jsou doplňkem dějin uherských a obsahují i pro Uhry mnoho důležitých nových a dosud v Uhrách neznámých dat. U studií jazyko-zpytných, literárněhistorických i j. Horvát. tört. rep. obsahuje jen titul, kdežto u historických, zeměpisných a archeologických podává obsah ve výtazích na způsob regist s naznačením pramenů.

Některé výtahy jsou dosti obsáhlé a vyplňují mnoho stran. Na př. ve II. sv. podává se na str. 399—463 obsah práce Fr. Račkého *Ocjena starších izvora za hrvatsku i srpsku poviest srednjega veka* (Književnik, 1864), kde jest zvláště mnoho místa věnováno Konstantinu Porfyrogene-tovi, důležitému pramenu jak pro Slované, tak pro Maďary. Ve II. sv. na str. 543—556 jest výtah z práce H. Jirečka o Pannonii v IX. stol. (Knjiž. III.) atd.

Nepostrádatelnou částí díla jest ukazatel jmen a věcí, který obsahuje veškerá data týkající se jednotlivých jmen a předmětů a vyskytující se rozptýleně v knize. I. svazek má 783 strany, II. 867 stran.

O činnosti Histor. společnosti maď. učiněna zmínka již shora. Orgán její *Századok* vychází rovněž od počátku dualismu, od r. 1867. Práci uveřejněných v něm za čtyry desetiletí jest už nepřehledná řada. R. 1890 vydáno bylo sice repertorium k ročníkům 1867—1890 (od Gézy Petrika), avšak to nyní nepostačuje, nehledíc ani k tomu, že by od r. 1891 muselo míti pokračování. Rzhodl se tedy výbor Histor. společnosti počátkem tohoto roku, že vydá ke čtyřiceti ročníkům *Századok* (incl. 1906) podrobný Jmenný a věcný ukazatel (*Név-és Tárgymutató*), a to ve 4 svazcích, vždy po 10 ročnících časopisu. Index za prvých 10 let (1867—76) jest již hotov a vyjde během r. 1907.

Když přestala Uh. Akad. vydávati *Magyar Történelmi Tár*, počala Histor. společnost vydávati r. 1878 red. Alex. Szilágyiho kvartálník podobného jména, *Történelmi Tár*. Časopis ten vychází podporou Uh. Akad. až podnes, nyní red. Ondřeje Komáromyho (od r. 1900 nová serie, *Új folyam*; ročník 1907 jest tedy osmý). Uveřejňuje se tu rozličný pramenný materiál historický. Podporou Akad. vydává Hist. spol. dále (počínajíc r. 1885), nejdříve red. Alex. Szilágyiho, později L. Dézsiho a Jul. Schönherra, sbírku biografii znamenitých uherských státníků, knížat i jiných historicky důležitých osob, *Magyar Történelmi Életrajzok*. Vyšly tu na př. životopisy: bar. Jos. Eötvöse od Zoltána Ferencziho, Štěpána Werbőczia od Vil. Fraknoiho, hr. Frant. Széchenyiho (1754—1820) rovněž od Fraknoiho, Štěpána Széchenyiho od Ant. Zichyho (2 sv.), Gabr. Bethlena od Gindelyho a Acsádyho, krále

Ludvíka Vel. od Ant. Póra (2 sv.), Jana Korvína od Jul. Schönherrá hr. Mikul. Zrinského od Karla Széchyho (5 sv.), obou Jiří Rákócziů od Alex. Szilágyiho (2 sv.), královny Izabelly (1519—1559) od Ondřeje Veresse a j.

Vedle Hist. společnosti maď. přispívají k obohacení historické literatury maďarské i rozličné historické spolky provinční, jež vydávají pravidelně své spolkové periodické publikace („Ročníky“, Évkönyvek). Jest to Musejní spolek sedmihradský (Erdélyi Muzeum-egyület), Boršodsko-miškovecký kulturní a musejní spolek, Széchenyiovský spolek v Prešově, Historická společnost báč-bodrockého komitátu (jež vydala již 22 sv. svých „Ročníků“, poslední z l. 1904—1906 red. Karla Trencsenyho v Zomboru), Histor. společnost csanádského komitátu, Historická a archeologická společnost hunyadského komitátu (poslední „Ročník“, 16., vyšel v Dévé 1907 red. J. Barthose). K těmto maďarským publikacím řadí se některé německé (sedmihradské), jmenovitě Archiv des Vereines für siebenbürg. Landeskunde (vyd. spolkovým výborem; r. 1906 vyšel v Sibini u Michaelisa již 33. sv. nové serie).

Katolická Společnost sv. Štěpána, jež vydává hlavně církevní a školní knihy, dobyla si velkých zásluh i o historické bádání uherské. Uveřejnila zejména osm svazků pramenů, sebraných ve Vatikánském archivu *Monumenta Vaticana Hungariae*, a sice ve 2 řadách.

V řadě I. vyšly: v I. sv. Akta poselství kardinála Gentilise z let 1307—1311 (1885); v II. sv. Účty sběratelů papežských desátků z let 1281—1375 (v Bpešti 1887); v III. sv. Bully pap. Bonifáce IX. z let 1389 až 1396 (r. 1889), ve IV. sv. Bully téhož papeže z let 1396—1404 (r. 1890); v V. sv. Liber confraternitatis S. Spiritus de Urbe (1889); v VI. sv. Korrespondence krále Matěje s říms. papeži z let 1458—1490 (1891). V řadě druhé vyšly: v I. sv. Zprávy papežských poslů (oratorů) do Uher, 1524—1526 (r. 1884); ve II. sv. Zprávy vídeňského nuncia kardinála Buonvisi z r. 1680 (r. 1886).

Nákladem Spol. sv. Štěpána vyšlo dále: red. Bunyitaye, Karácsonyho a Rapaicse prameny k církv. děj. uh. z doby reformace (Egyháztörténelmi emlékek a magyarországi hitujitás korából, I. sv. Okmánytár, Bpešt, 1902), red. Kabose Kandry Váradské Regestrum (1898; o novém vydání téže sbírky viz níže), Theodora Ortvaye Církv. místopis uherský na poč. XIV. stol. (Magyarország egyházi földleírása, ve 2 dílech, na základě seznamů o papežském desátku), dvě díla Lud. Balicse, jedno o dějinách římskokatol. církve v Uhrách (A róm. kath. egyház története Magyarországon, I. sv. od korunování sv. Štěpána do smrti sv. Ladislava, r. 1895; II. sv. od krále Kolomana až do vymření Árpádovců, 1095—1301, ve dvou částech, 1888 a 1890), druhé o dějinách křesťanství na nynějším území uherském před příchodem Maďarů (A kereszténység története hazánk mai területén a magyarok letelepedéséig, I. sv. 1. část 1901), veliké dílo Vil. Fraknoiho o církevních a politických stycích Uher s pap. stolicí (Magyarország egyházi és politikai összeköttetése a római szentszékkal, 3 sv.: I. od založení

království až do kostnického koncilu; II. od kostn. koncilu až do bitvy u Moháče, 1902; III. od bitvy u Moháče do osvobození od Turků, 1903), L. Zavodszkého spis o pramenech zákonů a synodálních usnesení z doby sv. Štěpána, sv. Ladislava a Kolomana (A szent István, szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai, s textem zákonů, 1904).

Také některá biskupství, kapitoly a kláštery vydaly důležitá díla historická neb prameny. Takovým církevním podnikem jsou na př. obsáhlé dějiny benediktinského řádu uherského (A Pannonhalmi Szent-Benedek-rend története), vydávané Sv. Martinským opatstvím na devístoletou památku trvání křesťanství, království a benediktinského řádu v Uhrách. Dílo rediguje historik Lad. Erdélyi. V I. a II. sv. vyšly prací benediktina Pankráce Söröse dějiny arciopatství Sv. Martinského (A pannonhalmi főapátság története, 1903), ve sv. VII. dějiny opatství zalavárského (A zalavári apátság története, 1903) od Tomáše Füssyho, ve sv. VIII. dějiny opatství bakonybélského za doby samostatnosti, 1023—1548 od P. Söröse (1904).

Velkováradská kapitola vydala r. 1903 proslulé Váradské regestrum o ordálích (Az időrendbe szedett váradí tüzvaspróbalajstrom). Redaktoři, Jan Karácsonyi a Sam. Borovszky, otiskují napřed text Vár. regestra podle vydání klužského z r. 1550, na to následuje Archontologia. aetatis registri Varadiensis, t. j. přehled úředníků, kteří od r. 1205 až do r. 1235 zastávali úřady. Řada tato sestavena jest dílem z dokumentův označených letopočtem, dílem z Vár. regestra samého. V další části dokazují vydavatelé (v jazyku latinském i maďarském), kterého roku povstaly jednotlivé části Vár. regestra, a přidávají chronologickou tabulku, z níž vysvítá, že nejstarší část této památky jest z r. 1208, pak povstaly články (testimonia) z let 1213—1235. Na to podán jest text v pořádku chronologickém, a sice s potřebnými výklady jmen pod čarou. Na konci pak jest podrobný index osob, míst a věcí (str. 313—376). Vár. regestrum se svým „soudem pravdy“ (judicium pradae) a s četnými slovanskými jmény¹⁾ má důležitost i pro slovanského právního historika.

Co se týče zpracování publikovaného materiálu, tedy vlastní literatury historické, není v stručném tomto přehledu ani zdaleka možno podati více než uvést práce předních zástupců maďarské historiografie. Pomíjejíce známá starší díla Ignáce Aurela Fesslera (1756—1839; nové vydání Fesslerových dějin uh. uspořádané Kleinem náleží pořáde ještě k cennějším spisům o uh. děj.), Jana Majlátha (1786—1855),

¹⁾ Bogdan, Bohmel, Borozlou (Borislav), Koeta (Kojeta), villa Kouachi (Kovači), Dusinici, Dusunic (Dušníci, Dušníky), Iroslou (Jaroslav), Libicy, Olodar, Pazuha, Perven, Poznan villa, Poznanus, Vingyozlou, Visata, Vizozlou, Vojuoda, Voyzlou, Uduory, Zobozlo, Zobozlou, Zouizlou (So-běslav) a j.

Michala Horvátha (1809—1878) a Lad. Szalaye (1813—1864), uvedeme práce historiků dosud žijících nebo v době nepříliš dávne teprve zemřelých.

Počneme s Fridrichem Pestym († 1889), který se věnoval hlavně studiu dějin jihohrabských a chorvatských. Z přečetných prací jeho buďtež uvedeny hlavně tyto: Aszörényi bánáság története (Dějiny Severinského bánství, r. 1878, 3 sv.); Az eltűnt régi vármegyék (Zaniklé někdejší komitáty, 1880, 2 sv.; ve 2. sv. jest mnoho látky pro chorv. právníka historika); A magyarországi várispánságok története különösen a XIII. században (Dějiny hrabských županství v Uhrách, zvláště ve XIII. stol., 1882, 2 části; v první části pojednává se všeobecně o hrabské organizaci uherské, v části druhé, větší, popisují se 82 hrabské obvody, čítajíc v to i Sedmihrady a Chorvatsko-Slavonsko); Die Entstehung Kroatiens (Ungar. Revue 1882, též o sobě); Száz politikai és történeti levél Horvátországról (Sto politických a histor. listův o Chorv., 1885); Magyarország helynevei történeti, földrajzi és nyelvészeti tekintetben (O místních jmenech uherských s hlediska histor., zeměp. a jazykozpyt., I. sv., 1888; místopisný slovník, nikoli však úplný). Pesty hleděl dokázati vědecky právní nároky Uher na Slavonii, což bylo se strany chorvatské, jmenovitě prof. Vjek. Klaičem na základě pramenův odmítnuto.

Roku 1890 zemřel přední historik a bibliograf maď. Karel Szabó, od r. 1873 profesor uh. dějin na univ. v Kluži. Z prací jeho uvádíme: A magyar vezérek kora (Doba maď. vojvodů). I. Árpád, II. Zsolt (Budap. Szemle, 1858—59, III.—V. sv.) a později Taksony kora, 947—972, a Gyeics kora, 972—997; to spojil a přepracované vydal r. 1869 pod tit. A magyar vezérek kora. Pokračováním jsou spisy: Péter és Ába (Tört. Értek. II. 3, 1872), a Kun László, 1272—1290 (II. roč. M. Tört. Életrajzok). Další práce: Az erdélyi történelmi adatok (1862, 4 seš.); Szabó K. kisebb történelmi munkái (r. 1873, sebrané menší práce). Szabó snažil se obhájití pravost podvržené Csické kroniky székelské a napsal r. 1854 článek: Az 1533-iki székely krónika hitelessége, pak r. 1862 nové pojednání: A székely krónika ügyéről (Erd. Muz. Egly. Évk.), což bylo přípravou k pozdějším pracím: Székely oklevéltár (2 první svazky 1872—1876) a Régi székelység. Od r. 1859 počal se zabývati bibliografií a napsal: Régi magyar könyvtár (v I. sv. popis maď. tisků z let 1531—1711, ve II. nemaďarských z let 1473—1711; III. sv., seznam nemaďarských děl uh. spisovatelů, tištěných v cizině, nedokončil. To učinil Árpád Hellebrant, 1896.).

K nejlepším stilistům mezi maď. historiky náležel Frant. Salamon († 1892), od r. 1870 profesor dějin na universitě v Budapešti, který byl zároveň dobrým estetikem a publicistou. Také jeho literární činnost byla veliká. Mezi jiným napsal: Török uralkodásról Magyarországon (O panování Turků v Uhrách, Budap. Szemle, 1860), kteráž práce vyšla přepracovaná r. 1864 pod tit. Magyarország a török hód-

ítás korában (2. opr. vyd. 1886, něm. v Lipsku, 1887); dále: A brebiri grófokrol (Budap. Szemle, 1863—64; později zároveň s prací Zrinyi Miklós pod novým tit. Az első Zrinyiek; Pešť, 1865); A magyar királyi szék betöltése és a pragmatica sanctio története (O trůnním právu uh. a děj. pragm. sankce, Pešť 1867; 2. vyd. 1881); Két magyar diplomata a XVII. századból (Dva uh. diplomaté ze XVII. st. Pešť 1867; 2. vyd. 1878; nové r. 1884), kde vydal nejdůležitější prameny pro vyjednávání o první Szönymský mír r. 1627; Rendi országgyűléseink jellemzéséhez (Ke charakteristice stavovských sněmů, Tört. Ért. I. 11., 1869); Kisebb történelmi dolgozatai (Menší dějep. práce, Bpešť 1875; 2. vyd. 1878, nové 1889); A magyar hadi történethez a vezérek korában (K vojenským dějinám maď. v době vojvodů, Századok 1876; též o sobě, 1877). V práci této klade Salamon příchod Maďarů do Uher přes Karpaty do r. 897, z kteréž příčiny vznikla mezi ním a Jul. Paulerem polemika: A honfoglalás éve (1883). Pauler dokazoval, že Maďari přišli do Uher již r. 895. Pokračováním řečené polemiky jsou Salamonovy články v Budapešti Szemle (1883): A kutfókritika és a millennium irója a pak Az akadémia és a millennium. Od Akademie byl totiž Salamon společně s Theod. Botkou († 1885) a Paulerem jmenován členem komise, která měla zjistiti milenniový rok. Akademie přijala určení Paulerovo. Salamon pustil se též do velikých dějin Budapešti, ale neukončil jich. Napsal: Budapest ókorban (1878, I. sv.; pokračování, II. sv., vyd. 1885, sahá k době krále Matěje).

Nejplodnějším historikem byl shora už často uváděný Alex. Szilágyi, bývalý ředitel universitní knihovny v Budapešti († 1899). Vedle četných vypočtených už pramenů, od něho vydaných, uveřejnil především mnoho prací, týkajících se vesměs maď. revoluce, jako: A magyar forradalom napjai julius elseje után (Dni maď. revoluce po r. červenci, 1849; nové vyd. 1850, též něm.); A magyar forradalom férfiai 1848—49 böl (Mužové maď. revol., 1850); Görgey és fegyverletétele (Görgey a jeho složení zbraně, Pešť, 1850; vyšlo anonymně); A magyar forradalom története 1848—49 (1850); Kossuth a forradalom végnapjairól (vyšlo též něm. a italsky) a j. Další jeho práce jsou: Erdélyország története tekintettel művelődésére (Dějiny Sedmihrad se zřetelem na vzdělanost, 2 sv., Pešť, 1866); Vértanúk a magyar történelemből (Mučedníci uherských dějin, Pešť, 1867); Zrinyi Péter és társai ligája s a rendkivüli törvénysszékek (Spolek Petra Zrinského a jeho druhů, a mimořádné soudy, Lipsko, 1867); Báthory Gábor fejedelem története (Pešť, 1867); A Rákócziak kora Erdélyben (1868); Adalékok Bethlen Gábor szövetségéseinek történetéhez (Příspěvky k dějinám spojenectví G. Bethlena, Tört. Ért. II. 8, 1873); Rajzok és tanulmányok (1875, 2 sv.; jest tu sebrána část drobnějších prací z let 1857—1875). Szilágyi redigoval mimo jiné i ilustrované milenniové dějiny uherské, Magyar nemzet története (10 sv., 1896—1899), jež napsali, a sice: I. svazek (dějiny až do vzniku království) Vaszary, Fröhlich, Kuzsinszky, Géza

Nagy, J. Marczali, II. sv. (dějiny za doby Árpádovců) Marczali, III. sv. (Anjouovci a jejich dědicové, 1301—1439) Ant. Pór a Jul. Schönherr, IV. sv. (doba Hunyadiovců a Jagellovců, 1439—1526) Vilém Fraknói, V. sv. (doba od Ferdinanda I. do Rudolfa, 1527—1608) Ignác Acsády, VI. sv. (dějiny od Matěje II. do Ferdinanda III., 1608—1657) David Angyal, VII. sv. (doba Leopolda I. a Josefa I., 1657—1711) J. Acsády, VIII. sv. (doba restaurace, 1712—1815) J. Marczali, IX. sv. (vznik národního státu, 1815—1848) Géza Ballagi, X. sv. (moderní Uhersko, 1848—1895) Alex. Márki a Gustáv Beksic. (Epilog napsal Moric Jókai.)

K starším historikům náleželi dále Árpád Kerékgyártó (1818—1904), Florian Mátyás (1818—1904), Alexej Jakab (1820—1897), Frant. Balássy (1821—1896), Arnold Ipolyi (1823—1886) a Ferd. Knauz (1831 do 1898).

Kerékgyártó zabýval se hlavně historií kulturní. Napsal: Magyarország mívelődésének története (Kulturní dějiny Uher, 889—1114; 2 sv., Pešť 1859 a 1865); A míveltség fejlődése Magyarországon (Vývoj kultury v Uhrách, 889—1301; 1 sv., 1881); Magyarország történetének kézikönyve (Příruční kniha uh. dějin; 7 sv., 1867—1874); Magyar alkotmány biztosítékai, 1000—1790 (Záruky uh. ústavy); Tíz év Magyarország legujabb történetéből, 1840—1849 (Deset let z nejnovějších dějin Uher; 1874) a j.

Mátyás věnoval se hlavně kritice historických pramenů a chronologii. Vydal pod názv. Historiae hungaricae fontes domestici 4 svazky rozličných kronik (v Lipsku a Bpešti, 1881—85) a v Histor. Rozpravách Akad. uveřejnil tyto práce: Történeti egyezések és tévedések (Historické konvence a bludy, Tört. Ért. XVI. 10); Egy honfoglalás előtti magyar hadjáratról Németországban és I. Endre, Kálmán király halála évéről (O maď. vojenské výpravě do Němec před zabráním Uher a o roku úmrtí králů Ondřeje I. a Kolomana, t. XVII. 8, 1898); A magyarok első hadjáratai Európában (O prvých voj. výpravách Maďarů v Evropě, t. XVII. 9, 1898); Chronologiai megállapítások hazánk XI. és XII. századi történeteihez (Chronologická určení k uh. dějinám XI. a XII. stol., t. XVIII. 8, 1899); Szt. László és Imre királyok végnapjai és II. Endre életévei, fogsága és temetése (Poslední dny králů sv. Ladislava a Emericha a věk, uvěznění a pohřbení Ondřeje II., t. XIX. 1, 1900). Mátyás zabýval se i filologií a napsal: Magyar nyelvtörténeti szótár (Maďarský historický slovník, Pešť, 1868—69, 2 sv.).

Jakab zabýval se hlavně dějinami své užší vlasti, Sedmíhrad, kde byl také zprvu nižším úředníkem, od r. 1867 pak hlavním ředitelem archivu zemské vlády, a když r. 1873 převezen tento archiv do Buda-pešti, stal se podarchivářem a r. 1893 archivářem uh. zems. archivu. Hlavní jeho práce jsou: A magyar korona feletti küzdelem a XVI.

században (Boj o Uh. korunu v XVI. stol., Kluž, 1861); Erdély egyháztörténelméhez (K církv. děj. Sedmíhr., M. Tört. Tár, XIII. sv., 1867); A királyföldi viszonyok ismertetése (O poměrech král. půdy [fundus regius] v Sedmíhr., Pešť, 1868); Kolozsvár története (Dějiny Kluže, 3 sv. listinného materiálu, 1869 [I.] a 1889 [druhé 2 sv.]); Az utolsó Apafi (M. Tört. Tár XXI., 1875); Emlékek a szabadságharc idejéből (Vzpomínky z doby války za svobodu, 1879); Fiume (1881); A levéltárakról (O archivech, 1877); Erdély katonai védeje átalakulása a XVIII-dik században (Přetvoření voj. branné moci sedmíhr. v XVIII. stol., Tört. Ért. XI. 10, 1883); Tanulmányok Erdély XVIII. századbeli jogtörténetéből (Studie z dějin Sedmíhrad v XVIII. stol., Tört. Ért. VII. 3, 1878). Společně s Lud. Szádeczkým napsal Jakab: Udvarhely vármegye története a legrégebbi időtől 1849-ig (Dějiny komit. Udv. od nejst. časů až do r. 1849; Bpešť, 1900; od Jakaba jest prvá část, od Szádeczkého doba od 1691—1849).

Částečně sedmíhradské historii se věnoval i *Balássy*. Z četných jeho prací uvedeme aspoň tyto: A rabonbánok áldozatai s a székelyek nemzeti gyűlései (Oběti rabonbánu a nár. sněmy Székelyů, Uj Magy. Muz., 1856); A székely szokások ősrégisége (Starobylost székelských obyčejů, t., 1859); Udvarhelyszék elsőbbsége a többi székely székek fölött (Přednost stolice udvarhelyské před ostatními székelskými stolicemi, t., 1860); Az egri egyházmegye alakulása (Vznik jagerské diecése, Jager, 1865); A székelyek alapszerződése vagyis a székely kronikának e szerződésre vonatkozó pontjai (Základní smlouva Székelyů, t. j. body székelské kroniky vztahující se na tuto smlouvu, Tört. Ért. II. 10, 1873); Az egri vár 1687-diki feladásának alkupontjai és a törökök maradékai Egerben (Podmínky jednání o vzdání se jagerského hradu r. 1687 a zbytky Turků v Jageru, t. IV. 4, 1874). Balássy napsal i dějiny Hevešského komitátu, jež vyšly teprve po jeho smrti nákladem komitátní obce (Heves vármegye története, 2 sv., Jager, 1897).

Činnost biskupa *Ipolyiho* týkala se hlavně dějin umění. Z prací jeho uvádíme zvláště: A magyar szent korona és a koronázási jelvények története és műleírása (Dějiny a popis uh. sv. koruny a korunovacích klenotů, Bpešť, 1886).

Pestrá byla i činnost biskupa Ferd. *Knauze*. Uveřejnil: Az 1397-dik országgyűlés végzeménye (Usnesení sněmu z r. 1397, M. Tört. Tár III., 1857); A budai káptalan regestái 1148—1649-ig (Regesta budínské kapitoly, M. Tört. Tár XII., 1863); Országtanács és országgyűlések története 1445—1452 (Dějiny zemské rady a zems. sněmu, Pešť, 1859); Az esztergomi főegyháznak okmánytára (Listář hlavního chrámu ostřih., 2 esš., 1863—1866); II. Endre szabadságlevele (Privil. Ondřeje II., Tört. Ért. I. 10, 1869); A magyar nyelv történeti joga az egyház és hazában (Histor. právo maď. jaz. v církví a vlasti, Ostřihom, 1870); A pozsonyi káptalan kéziratai (Rukopisy prešpurské kapitoly, 1870); Monumenta ecclesiae Strigoniensis (2 sv., Ostř., 1874); Kortan hazai

történelmünkhez alkalmazva (Chronologie s použitím našich domácích dějin, 1877; dílo poctěné cenou Akad.); Pozsonyi prépostság (Prešp. proboštví, 1880); Buda ostromához (K dobývání Budína, 1886); A Garam-melletti Szent Benedeki apátság (Opatství sv. Benedikta nad Hronem, 1890).

K předním historikům náleží i nedávno (r. 1903) zemřelý zemský archivář *Julius Pauller*. Hlavní spisy jeho jsou: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése (Spiknutí palatina Fr. Wess. a jeho druhů, Bpešt 1876, 2 sv.; dílo poctěné cenou Akad.); A magyar nemzet története az Árpádok korában (Dějiny maď. národa za Árpádovců, 1893, 2 sv.; II. vyd., 1899; práce tato, jež náleží k nejlepším dílům maď. historiografie, obdržela od Akad. r. 1894 cenu Szilágyiovu a pak r. 1895 velikou cenu); A magyar nemzet története Szent Istvánig (Dějiny maď. národa až do sv. Štěpána, Bpešt, 1900).

Nejstarší dobou Maďarů zabýval se mnoho vynikající orientalista maď. hr. *Géza Kun* (1837—1905). Některé spisy jeho vyšly latinsky, jako: Codex cumanicus (1880), Relationum Hungarorum cum oriente gentibusque orientalibus originis historia antiquissima (2 sv., Kluž, 1893 až 1894), Fontes rerum Byzantinarum (1893), Additamenta ad codicem Cumanorum (1881), Additamenta ad cod. Cum., nova series (1883). Z maďarských jeho prací uvádíme: Hunyad vármegyéről (O komitátu hunyadském, Etnographia, 1890; jazykový výklad místních jmen hun. kom.); A brodnikok (1892); Jelentés a magyar honfoglalást illető arab s egyéb keleti kútfőkről (Zpráva o arabských a jiných orient. pramenech týkajících se zabrání Uher, Akad. Értesítő, 1894); Keleti kútfők (Bpešt, 1898); Gurdézi szövege a magyarokról (Text Gardéziho o Maďarech, Akad. Értesítő, 52 seš.); Gurdézi a törökökről (Keleti Szemle, 1901—1902); Hunyadmegye őskora. Hazánk lakói a római uralom megszűnte után a honfoglalás idejéig (Obyvatelé naší vlasti po zániku římského panství až do zabrání Uher [t. j. od Maďarů], Hunyad vármegye tört. I. sv., 1902).

Ze žijících dosud předních historiků maď. náležejí k nejstarším Leopold Óváry (nar. 1833), Ant. Pór (nar. 1834), Vincenc Bunyitay (nar. 1837), Michal Zsilinszky (nar. 1838), Koloman Thaly (nar. 1839) a Vilém Fraknoi (nar. 1843).

Zemský archivář *L. Óváry* má význam jako sběratel a vydavatel histor. pramenů (viz shora). Jest znalcem jmenovitě poměrův uhersko-italských. Napsal mimo jiné: A Nagy Lajos és V. Károly francia király között tervezett szövetség, 1374—76-ig (Spolek zamýšlený mezi Ludvíkem Vel. a franc. králem Karlem V., M. Tört. Tár XXIII.); Zsigmond király és az olasz diplomácia (Král Zikmund a italská dipl., 1889); A magyar Anjouk eredete (Původ uh. Anjouvců, Tört. Ért. XVI. 1, 1897); La questione Dacoromana e lo stato Ungherese (Řím, 1894; též něm. v Bpešti a franc. v Paříži, 1894).

Ant. Pór náleží k nejlepším znalcům doby Anjouovské. O Anjouovcích napsal rozličné práce, zejména shora uved. III. sv. miléniových dějin, zsvazkovou biografii Ludvíka Vel., spis A magyar Anjouk igényei a lengyel trónra (Nároky uh. Anjouvců na polský trůn; Kluž, 1902) a j.

Kanovník *Vinc. Bunyitay* zabývá se hlavně círk. dějinami a dějinami umění. Napsal mimo jiné: Ismeretlen apátságok (Neznámá opatství, Ostřihom, 1880); Az Egyedi apátság története (Dějiny egyedského opatství, Vel. Várad, 1880); A váradi püspökség története (Dějiny vár. biskupství, t. 1883—84, 3 sv.); Magyar királyok Váradon (Uh. králové ve Váradu, t. 1890); Bihar vármegye oláhjai és a vallásunio (Rumuni bihars. komitátu a konfesní unie, Tört. Ért. XV. 6, 1892); Schematismus historicus dioecesis Magno-Varadiensis (Vel. Várad, 1896).

Michal Zsilinszky, státní tajemník v min. kultu a vyučování, původem Slovák, napsal mezi jiným: Szarvas város története (Dějiny města Szarvase, maď. a slovácky, 1872); Békés vármegye történeti emlékei (Monum. diplom. comit. Békesiensis, spol. s Lud. Haanem); Egy forradalmi zsinat története, 1707—15 (Dějiny jedné revoluční synody, Bpešt, 1889); Csongrád vármegye története (2 sv., 1896 a 1899); Kerman Dániel evangélikus püspök élete és művei 1663—1740 (Život a díla evang. bisk. Dan. Krmana, Bpešt, 1899). Největším dílem Zsilinszkého jest 4svazková práce A magyar országgyűlések vallásügyi tárgyalásai (Jednání uh. sněmův o konfesních záležitostech; I. sv. A reformációtól a bécsi békéig [Od reformace až k Vídeňsk. míru], Bpešt, 1880; II. sv. A bécsi békekötéstől a linczi békekötésig, 1606—45, t. 1891; III. sv. 1647—87, t. 1893; IV. sv. 1687—1712, t. 1897; vydala Uh. protest. literární společnost).

Kol. Thaly vydal řadu pramenů týkajících se Tökolyho a Frant. Rákócziho II. (viz shora). Značnou část publikované tam látky zpracoval v těchto monografiích: Bottyán János, II. Rákóczi Ferencz fejedelem vezénylő tábornoka (o gener. Bottyánovi, Pešt, 1865); Ocskay László, II. Rákóczi fejedelem dandárnoka és a felsőmagyarországi hadjáratok, 1703—10 (o brigádníku Lad. Ocskayovi a hornouh. voj. výpravách, Bpešt, 1880); Dunántuli hadjárat 1707-ben (t. 1880); Az 1683-iki táborozás történetéhez (K dějinám táboření r. 1683; Tört. Ért. XI. 4, 1883); II. Rákóczi Ferencz fejedelem ifjusága, 1676—1701 (Mládí kn. Fr. Rák. II., Prešpurk 1881; II. rozm. vyd. 1884); Rákóczi-emlékek Törökországban és II. Rákóczi F. fejedelem hamvainak feltalálása (Rákócziovské památky v Turecku a nalezení pozůstatků kn. Fr. Rákócziho II., 2. vyd. 1893). Thaly našel totiž v cařihradském galatském chrámě Lazaristů tělesné pozůstatky Rákócziovy.

Co do plodnosti druhým Szilágyiem jest biskup *Vilém Fraknoi*, jehož díla tvoří už celou bibliotéku. O jeho pramenných edicích i některých monografiích učiněna zmínka již shora. Zde budtež uvedeny

tyto další práce: A magyar nemzet története (Dějiny maď. národa, Bpešť, 1873); Vitéz János élete (1879); A szekszárdi apátság története (1879); Magyarország és a Cambrayi liga, 1509—1511 (1883); Magyarország a mohácsi vész előtt (Uhersko před bitvou u Moh., Házi könyvtár, 49. sv. 1884); XI. Incze pápa és Magyarország felszabadítása a török uralom alól (Papež Innocenc XI. a osvobození Uher od tur. panství, Bpešť, 1886); Várad Péter kalocsai érsek élete, 1483—1511 (Život arcib. kaloč. P. Váradiho, 1884); A magyar országgyűlések története, 1526—1587 (Dějiny uh. sněmů, 7 sv.); Pázmány Péter, 1570—1637 (1886); Erdódi Bakócz Tamás élete (1889); A magyar királyi kegyuri jog Szent Istvántól Mária Tereziáig (Patronátní právo uh. králů od sv. Štěp. do Mar. Ter.); Oklevéltár a m. kir. kegyuri jog történetéhez (Listár k dějinám patr. práva); Hunyadi Mátyás király 1440—1490 (Bpešť, 1890); Várad felszabadítása 1692-ben és XII. Incze pápa (Osvobození Váradu r. 1692 a papež Innocenc XII., 1892); Pecchinoli Angelo pápai legátus udvaránál, 1488—1490 (Bpešť, 1898).

Dosti známým jest za hranicemi prešpurský profesor, historik *Ed. Wertheimer* (nar. 1848). Napsal mimo jiné: Magyarország állapota a XVI. és XVII. sz-ban (Stav Uherska v XVI. a XVII. stol., Századok, 1875); Zur Geschichte des Türkenkrieges Maximilians II. 1566 (v Rozpr. vid. Akad., 1875); Házasság-tervezés Erzsébet Anglia királynője és Károly osztrák főherceg között, 1559—1561 (Plán sňatku mezi angl. král. Alžbětou a arcivév. Karlem, Tört. Ért. V. 6); Erzsébet Anglia királynője és Ausztria 1563—68 (Tört. Ért. VIII. 2, 1879); A tervezett négyes szövetség, 1787—90 (Projektovaný čtyrspolek [mezi Rak., Rus., Francií a Špan.], Tört. Ért. IX. 1, 1880); Berichte des Grafen Stadion 1807—09 (1881); Erzherzog Karl als Präsident des Hofkriegsrathes (Archiv f. österr. Gesch., 66 sv., 1884); Documents inédits sur Marie Antoinette (Revue Historique 1884, 25. sv.); Erzherzog Karl u. die II. Coalition (Archiv f. öst. Gesch., 1885, 67. sv.); Ausztria és Magyarország története a XIX. sz. első tizedében (Dějiny Rak. a Uh. v prvém desetiletí XIX. st.; maď. a něm., I. sv. 1884 a 1890, II. sv. 1892; hlavní dílo autorovo); Die drei ersten Frauen des Kaisers Franz (Lipsko, 1893); Az 1867-iki magyar országgyűlés (Századok, 1896); A magyarországi cenzura történelméhez (t., 1898); Az 1811—12-iki magyar országgyűlés (Olcsó könyvtár, Bpešť, 1900).

Německy píše také částečně historik a genealog *Moric Wertner* (nar. 1849). Z četných prací jeho uvádíme: Genealogie und Geschichte (v berl. listě Adler, 1884); Glosszák az Árpádok genealogiájához (Turul, 1887); Az Anjouk genealogiája (t., 1888); Genealogische Studien (Videň, 1888); Boris és Rostislav (Századok, 1889); Die Grafen von St. Georgen und Bösing (Adler, též separ., Videň, 1891); A délszláv uralkodói családok genealogiai története a középkorban (Genealogické dějiny jihoslov. panujících rodin ve středověku, Temešvár, 1891); A magyar nemzet-ségek a XVI. sz. közepéig (Uh. rody do pol. XVI. stol., t., 2 sv., 1892);

Az Árpádok családi története (Rodinné dějiny Árp., 1892); A magyar nádorok az Árpádok korában (Uh. palatinové za Árpádovců, Tört. Tár, 1894); Zur Genealogie des österr. Mittelalters (Videň, 1894); Ungarns Komitatbeamtenkörper bis 1301 (Ung. Revue, 1894); Árpádkori vármegyei képviselők (Komitátní poslanci za Árpád., Tört. Tár, 1897, též separ. 1898); Az Árpádkori nádorok genealogiája (Turul, 1898).

Na sklonku minulého roku (1906) zemřel historik a publicista *Ignác Acsády* (nar. 1845). Jak již shora uvedeno, napsal 5. a 7. sv. do Millenniových dějin uh., red. Szilágyim. Kromě toho uveřejnil: Az osztrák császári cím és Magyarország, 1804—1807 (Rak. císařský titul a Uh., 1877); Magyarország Budavár visszafoglalása korában (Uhry v době opětného dobytí Budína, 1886; poctěno cenou); Magyarország pénzügyei I. Ferdinánd uralkodása alatt, 1526—64 (Uherskí finance za Ferd. I., 1888); Közgazdasági állapotaink a XVI. és XVII. sz-ban (Naše národohospod. postavení v XVI. a XVII. stol., 1899); A m. jobbágy-népesség száma a mohácsi vész után (Počet selského lidu po bitvě u Moh., Tört. Ért. XIV. 3, 1888); A magyar nemesség és birtokviszonyai a mohácsi vész után (Uh. šlechta a její majetkové poměry . . . , t. XIV. 9); Régi magyar birtokviszonyok (Někdejší uh. majetk. poměry, t. XVI. 3); Magyarország népessége a pragmatica sanctio korában (1896); A karloviczi béke története, 1699 (Dějiny Karlov. míru, Tört. Ért. XVIII. 4, 1899); Két pénzügytörténelmi tanulmány. I. A pozsonyi és szepesi kamarák, 1565—1604. II. jobbágyadózás 1564—76-ban (Dvě studia z dějin financí. I. Prešp. a spišská komora. II. Zdanění sedláků . . .); A jobbágyadózás 1577—97-ben (pokračování studie posléze uvedené; Tört. Ért. XVI. 8); A magyar adózás története 1598—1604-ben (další pokračování; Bpešť, 1906); A magyar birodalom története (Děj. Uh. říše, 2 velké sv., 1903 a 1904); A magyar jobbágyság története (Děj. uh. sedláků, 1906; poslední práce autorova).

Ladislav Réthy (nar. 1851) uveřejnil v Akademii Corpus nummorum Hungariae (I. sv. Doba Árpádovců, 1899). Roku 1885 byl členem balkanské vědecké expedice vedené Györgyem a jako výsledek té cesty napsal: Az oláh nyelv és nemzet megalakulása (Vznik rumunského jazyka a národa, II. vyd. ve Velkém Bečkereku, 1890). Ve spisech Akad. vydal též studii A romanismus Illyricumban. Za hlavní zásluhu přičítají mu Maďari, že rozřešil otázku vzniku a proměny rumunského jazyka a národa.

Árpád Károlyi, redaktor Uh. sněm. památek (nar. 1853), zabývá se hlavně stol. XVI. a XVII. Napsal: Buda és Pest visszavívása 1686 (Zpětné dobytí Budína a Pešti; Bpešť, 1886); Adalék a nagyváradi béke s az 1536—38 évek történetéhez (Příspěvek k Velkovár. míru a k dějinám let 1536—1538; t. 1879); A Dobo-Balassa-féle összeesküvés történetéhez 1569—72 (Spiknutí Dobo-Balassovské; t. 1879); Martinnuzzi levelezése (Tört. Tár); Illésházy hűtlenségi pere (Soud Ill. pro

nevěru; t. 1882—83); A magyar alkotmány fölfüggesztése 1673-ban (Suspense uh. ústavy r. 1673; Tört. Ért. XI. 3); A vallásszabadság kérdése a korponai gyűlésen (Otázka svobody vyznání na sněmu v K., Bpesti Szemle, 1894); A korponai országgyűlés 1605 (1896); A kiegyezés ügye a kassai országgyűlésen 1606 tavaszán (Véc vyrovnaní na košickém sněmě 1606; 1899); Bocskai szerepe a történetben (Bocskaiova role v dějinách; 1898).

Alex. Márki, profesor středověkých a novějších dějin na univ. v Kluzi (nar. 1853), napsal mimo uvedený X. sv. Millen. dějin rozličné učebnice a příručky dějepisu a zeměpisu a pak hlavně tyto práce: Dózsa György és forradalma (Jiří Dózsa a jeho vzpoura), Mária, Magyarország királynéja, Erzsébet, Magyarország királynéja (životopis král. Marie a Alžběty) a A középkor főbb krónikásai a magyarok honfoglalása koráig (Hlavnější kronikáři středověcí před příchodem Maďarů do Uher). Pod redakcí jeho vyšla Pamětní kniha věnovaná králi Matěji (Matyáš király Emlékkönyv, Bpešt, 1901).

Sam. Barabás (nar. 1855), úředník zemsk. arch. bpeštského, napsal mimo jiné: Frater Martinuzzi G. élete (1885) a společně s Ant. Beke I. Rákóczy György és a porta (2 sv., 1888). Vydal též 2 sv. korresp. a listin k dějinám Mikul. Zrinského (1898—99).

K nejčelnějším a nejplodnějším historikům maďarským náleží *Lud. Thallóczy* (nar. 1854), který studuje zvláště dějiny Bosny i jiných balkánských zemí, pokud běží o souvislost s dějinami uherskými. Podává dosti obšírnou jeho biografii v Ottově Slovníku Naučném, odkazujeme na ni.

Předním a velmi plodným maď. historikem jest dále budapeštský univ. profesor *Jindřich Marczali* (nar. 1856); shora už několikrát zmíněný. Z četných prací jeho — vedle uvedených již — stájtež zde hlavně tyto: A magyar történet kútfi az Árpádok korában (Prameny uh. dějin pro dobu Árpádovců; Bpešt, 1880, něm. v Berlíně 1882; poctěno Vítězovou cenou Akad.); Magyarország története II. József korában (Bpešt, 1881, 1885 a 1888, 3 sv.; nové vyd. I. a II. sv. 1885 a 1888); Az újkor története (Dějiny nové doby; Bpešt 1883—86, 3 sv.); Mária Terézia, 1717—1780 (t. 1891; M. Tört. Életr., VII.); A legújabb kor története, 1852—1880 (Dějiny nejnovější doby; t. 1889—92); Anonymus iskolai kiadása (Školní vydání Anonyma; t. 1892); A magyar történet kútfőinek kézikönyve (Příruční kniha pramenů k uh. děj.; Bpešt, 1902). Marczali redigoval též Velikou (12svazkovou) ilustr. všeob. historii (Nagy Képes Világtörténet), do níž sám napsal šest svazků, a sice dobu reformace (sv. VII.), dobu protireformace (sv. VIII.), dobu absolutismu (sv. IX.), dobu revoluce a Napoleona (sv. X.), dobu reform (sv. XI.) a o státních a společ. formách naší doby (sv. XII.).

Záhy zemřel nadaný historik *Josef Szalay* (1857—1885). Napsal: Városaink a XIII. században (Naše města ve XIII. stol., Bpešt, 1878)

a Magyar nemzet története (Dějiny uh., 4 sv. 1883; poctěno cenou Akad.).

K nejsvědomitějším historikům maď. počítá se zemský archivář *Desider Csánki* (nar. 1857), zmíněný už pokračovatel velikého díla hr. Jos. Telekiho. Z menších jeho prací uvádíme: I. Mátyás udvara (spis velmi populární); Körösmegye a XV. században (Křiževcecká županije; Tört. Ért. XV. 12, 1893); Rajzok Mátyás király korából (Črty z doby krále Matěje, 1897). Společně s Lud. Barótim napsal Csánki učebnici uh. dějin (Magyarország története).

Palaeografii a heraldikou zabývá se budapeštský univ. profesor a ředitel knihovny Nár. múzeja *Ladislav Fejérfataky*. Hlavnější jeho práce — vedle uvedených již shora — jsou: A pannonhalmi apátság alapító oklevele (Zakládací listina Sv. Martinského opatství, 1878); A királyi kancellária az Árpádok korában (1885); Magyar nemzeti zsebkönyv (Kapesní kniha uh. rodin; spol. s Jos. Szimnyeiem, 1888); Kálmán király oklevelei (1892); Oklevelek II. István király korából (1895); Magyar czimeres emlékek (Uh. erbovní památky, 2 sv.).

Velmi plodným historikem jest *Jan Karácsonyi* (nar. 1858), profesor círk. dějin a círk. práva na bohoslov. semináři ve Vel. Váradě. Pocházejí od něho mimo uvedené již práce tyto monografie a články: Magyarország és a nyugati egyházszakadás (Uhry a rozpadnutí se záp. církve; Vel. Várad, 1885); Szent Gellért élete és múvei (Život a práce sv. Gerharda; Bpešt 1887, poctěno cenou Ipolyiovskou); Szent István oklevelei és a Silveszter bulla (t., 1891); Békés vármegye története (Dějiny komitátu Békéšského, 1896); Honfoglalás és Erdély (Zabrání Uher a Sedmihrady; Bpešt, 1896); Bethlen Gábor erdélyi fejedelem ősei (Předkové kn. G. Bethlena; Turul, 1897); Az aranybulla (Zlatá bulla, Tört. Ért. XVIII. 7, 1899); Szent Imre herceg (Vévoda sv. Emerich, Bpešt, 1899); A hamis, hibáskeletű és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig (Seznam nepravých, chybně datovaných a nedatovaných listin do r. 1400; Bpešt, 1902); A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig (Uh. rody do pol. XIV. stol., 2 sv. a 1. část 3. sv., 1902; 2. část 3. sv. napsal Csoma, Magyar nemzeti czimerék [Uh. rodinné znaky], 1904); Magyarország egyháztörténete (Dějiny uh. církve; Vel. Várad, 1906).

Na poli heraldiky, sfragistiky, kulturních a hospodářských dějin uh. pracuje zemský archivář *Karel Tagányi* (nar. 1858), redaktor měsíčníku A Magyar Gazdaságtörténelmi szemle. Hlavní práce jeho jsou: Magyarország címertára (Sbírka znaků uh. 1881, 6 seš.); A földközösség története Magyarországon (Dějiny společné držby půdy v Uhrách; 1894, též něm. v Ung. Revue); Magyar erdszeti oklevéltár (1896, 3 sv.); Megyei önkormányzatunk keletkezése (Vznik komit. samosprávy, Tört. Ért. XVIII. 6, 1899) a j. (Viz Ottáv Slovník Naučný.)

Remígius Békési, profesor uh. kult. dějin na univ. v Budapešti (nar. 1858), napsal dějiny cisterckých opatství uh. a cist. řádu vůbec.

Z četných spisů jeho uvádíme zvláště: A zirci, pilisi, pásztói és szent-gotthárdi ciszterci apátságok története (5 sv., Pétikosteli, 1891—1902); Emlékkönyv (Bpešť 1896; dějiny řádu cist. v Uhrách od r. 1142 do r. 1896, na paměť millennia), A pásztói apátság története (3 sv. 1898 až 1902).

Neobyčejnou plodností vyniká klužský univ. profesor *Ludvík Szádeczky* (nar. 1859), který jest velikým znalcem styků sedmihradsko-polských a valašských. Napsal mimo jiné: Mihály havas alföldi vajda Erdélyben, 1595—1601 (Valašský vojvoda Michal v Sedmihr., Bpešť, 1882, 2. vyd. v Temešváru, 1893); A céhek története Magyarországon (Dějiny cechů v U., Tört. Ért. XIV. 7, 1888); Izabella és János Zsigmond Lengyelországban 1552—57 (Iz. a J. Z. v Polsku, 1888); István lengyel királylyá választása 1574—76 (Volba Štěpána za pols. krále, 1889); Báthory Zsigmondné, Mária Krisztina (Manželka Z. Báthoryho M. K. (t. 1893); Az első magyar postaszervezet és az erdélyi posták a fejedelmek korában (První uh. poštovní organizace a sedmihr. pošty v době knížat, 1890); A Habsburg-ház lengyel királyságra törekvése a XVI. sz.-ban (Snahy rodu Habsb. o polskou korunu v XVI. st., Kluž 1892); Szerémi György élete és emlékirata (Život a pamětní spis Jiřího Srémského, Tört. Ért., 1892); Székely oklevéltár (Székelský listář, Kluž, 1895—98, 4.—7. sv.); Thököly erdélyi fejedelemsége (Sedmihr. knížectví Thökölyovo, Száz. 1898, též o sobě); Kaukázusi utazásunk (Kluž 1898; zpráva o cestě kavkazské a středoasijské expedice Zichyovy z r. 1895, které se Szádeczky účastnil); Magyarország története (Dějiny Uh. [pro střední školy]; I. díl do bitvy u Moháče, Bpešť, 1901; II. díl až do r. 1867, t. 1902); A csíki székely krónika (Bpešť, 1905; autor dokázal tu způsobem nepřipouštějícím nejmenší pochybnost, že kronika tato jest podvržena).

Ke starým dějinám uherským a k době stěhování národův obrátil pozornost hlavně *Samuel Borovszky*, ředitel kanceláře Uh. Akad. (nar. 1860). Hlavnější jeho práce jsou: A honfoglalás története (Dějiny zabraní Uher [od Maďarů], 1893); Csanád vármegye története 1715-ig (I. sv., všeobecné dějiny csanádského komitátu, 1896; II. sv., podrobné dějiny, 1897); A népvándorlás kora (Doba stěhování nár., IV. sv. Velké ilustr. všeob. historie). Borovszky rediguje ilustrovanou publikaci A Magyarország vármegyei és városai (Uh. komitáty a města).

K nadanějším mladším historikům náležejí dále David Angyal, Ondřej Komáromy, Jul. Schönherr, Ant. Hodinka, Ant. Áldásy, Alex. Mika a Lad. Erdélyi.

David Angyal, docent uh. dějin v Budapešti (nar. 1857), napsal velkou biografii Emer. Thökölyho (2 sv., 1888 a 1889), dějiny Uher od Matěje II. do smrti Ferd. III. (v millen. dějinách), studii o polit. stycích Sedmihr. s Anglií (Erdély politikai érintkezése Angliával, 1902), učebnici uh. dějin a j.

O. Komáromy, vicearchivář zems. archivu a univ. docent v Bpešti (nar. 1861), napsal mimo jiné tyto práce: Ugocea vármegye keletkezése (Vznik ug. komit., Tört. Ért. XVI. 7, 1896); Báthory Gábor történetéhez (Hadtört. Közlemények, 1896); Kálló mint végvár (Kálló jako pohraničný hrad, t. 1897); A szent korona és Bethlen Gábor (Száz., 1898); A szabad hajduk történetére vonatkozó levéltári kutatások (Arch. bádání k dějinám svob. hajduků, Tört. Ért. XVII. 6, 1898).

Jul. Schönherr, býv. úředník Nár. musea (nar. 1864), red. časopisu Turul, zabýval se hlavně heraldikou, dějinami rodin a středověkou uh. bibliografií. Hlavní práce jeho jsou: Hunyadi Corvin János (M. Tört. Életrajzok, 1894) a Az Anjou-ház örökösei (Doba Sigmundova a Albrechtova v Millen. děj., 3. sv.).

Ant. Hodinka, nyní profesor na akademii v Prešpurku (nar. 1864), věnoval se hlavně studiu dějin jižních Slovanů. Napsal: A szerb fejedelemség viszonya Magyarországhoz (Poměr Srbs. kníž. k Uhersku, Tört. Tár. XII., 1889); Borics életrajza (Životopis Borisův, Magyar Könyvszemle XIV.); A szerb történelem forrásai (Prameny srb. dějin, Tört. Tár. 1891 a 1892); Tanulmányok a bosnyák-djakovári püspökség történetéből (Studia z dějin dakovského biskupství, Tört. Ért. XVII. 3). O ediční jeho činnosti viz shora.

Ant. Áldásy, soukromý docent středověkých dějin na univ. v Bpešti (nar. 1869), napsal mezi jiným: Az 1707 évi ónodi országgyűlés története (Dějiny ónodského sněmu, 1895; počteno od Akad. cenou Vítězovou); A nyugati nagy egyházszakadás története VI. Orbán haláláig (Dějiny roztržení záp. církve až do smrti Urbana VI., 1896; práce ta obdržela od theol. fak. bpeštské univ. cenu); Az 1409 évi cividalei zsinat története (Dějiny civid. synody z r. 1409, 1896). S Thallóczym vydal XXXIII. sv. odděl. I., Histor. památek uh. (viz shora).

Alex. Mika, docent sedmihradských dějin na univ. v Bpešti, napsal mimo jiné V. sv. Marczaliovy Velké ilustr. všeob. historie o době feudalismu a křižových výprav.

O *Erdélyim* (nar. 1868), redaktoru dějin sv. martins. benedikt. řádu, učiněna zmínka již shora.

A nyní seznámíme stručně s hlavními pěstiteli právních dějin uherských. Pomíjějice starší literaturu, kterou jsme dosti podrobně uvedli, a sice pokud běží o právo ústavní, v práci své Uherská a chorvatská ústava v hlavních črtách (ve sborníku Česká Politika II. sv., 1906), a co se týče práva soukromého v monografii Verböczyovo Tripartitum a soukromé právo uh. a chorv. šlechty v něm obsažené (Rozpr. Čes. Akad. r. X., č. 3., 1902), přejdeme hned k významnějším osobnostem. K nejstarším pracovníkům, kteří se pokusili podati kritický přehled ústavního práva uherského, náleželi Emerich Krajner a Ant. Virozsil. Od *Krajnera* (1791—1875) pochází ještě dnes cenné dílo Die ursprüngliche Staatsverfassung Ungarns seit der Gründung des König-

thumbs bis zum J. 1382 (Viedeň, 1872; kniha dosti vzácná, jež se počala tisknouti v Pešti r. 1868, celá však vyšla ve Vídni v málo exemplářích). Autor srovnává právní instituty uherské s německými a zjišťuje silné německé vlivy. Kniha trpí velikými formálními vadami. Výklady často jsou přerušovány dlouhými citáty z pramenů, jež ruší souvislost. Prof. pešťský *Ant. Virozsil* (1792—1868) napsal mimo jiné velký spis *Juris publici regni Hung. specimina*, který vyšel ve výtahu i něm., *Das Staatsrecht des Königreichs Ungarn* (v Pešti 1865 a 1866). Ačkoli práce tato náleží k nejdůležitějším knihám o dějinách uh. ústavního práva, má rovněž formu velice nedokonalou, a jest jen o málo přehlednější než spis *Krajnerův*.

Prvým nejuniversálnějším právním historikem uherským byl budapešťský univ. profesor *Gustav Wenzel* (1812—1891), o jehož pramenných edicích učiněna zmínka již shora. Zabýval se hlavně uh. právem soukromým a horním. Napsal mimo jiné: *A magyar és erdélyi magánjog rendszere* (Soustava uhers. a sedmihr. soukr. práva, I. a II. sv., Budín 1863—64, též vyd. pozd.; zkráceně: *Az 1848 előtti magyar magánjog tekintettel ujabb átalakítására*, 3. vyd. Bpešť, 1885); *Magyar országnak jogtörténetének rövid vázolata* (Krátký náčrtek právních dějin uh., Pešť, 1872); *Magyarország bányászatainak kritikai története* (Kritické dějiny uh. hornictví, Bpešť, 1880); *Egyetemes európai jogtörténet* (Všeobecné evropské právní dějiny, Budín, 1869; 3. vyd. Bpešť, 1873).

Dějiny ústavními zabýval se ze starších spisovatelů zejména prof. *Gedeon Ladányi* (1824—1886). Největším dílem jeho jest: *A magyar királyság alkotmánytörténete a szatmári békekötésig* (Ústavní dějiny Uh. království až do uzavření szatmárského míru; 2 sv., Debrecín 1871). Stručnější jest spis: *Magyar alkotmány története* (t. 1863, 3. vyd. 1873), který podává přehled celých ústavních dějin uh.

Sedmihradským právním dějinám věnoval pozornost vedle uherských profesor *Friedrich Schuler v. Libloy* (1827—1900), který se zabýval právem veřejným i soukromým. Spisy jeho vypočteny v *Ottově Slovníku Naučném*.

K nejnadanějším a nevjzdělanějším právním historikům, publicistům a politikům maď. náležel *Julius Schwarcz* (1839—1900), od r. 1894 profesor starověkých dějin na budapešťské universitě. Psal velmi mnoho maďarsky, německy, francouzsky a anglicky. Z prací jeho uvádíme zvláště tyto: *Magyarország helyzete a reál unióban* (Postavení Uh. v reální unii, Pešť 1869); *A miniszteri felelősség eredete az európai alkotmány-történelemben* (Původ minist. zodpovědnosti v ústavních dějinách Evropy, Társad. Ért. VII. 6, 1885); *Adalékok a magyar állampolgári társadalom egységes természetének elméletéhez* (Příspěvky k theorii jednotné povahy společnosti uh. stát. občanů; t. X. 10, 1890); *A király tanácsosainak felelőssége Aragoniában és Magyarországon* (Zodpovědnost král. rady v Arag. a v Uhrách,

t. X. 5, 1890); *Die Demokratie von Athen* (1882 a 1892); *Die römische Massenherrschaft* (I. sv. 1893, II. sv. 1. část 1893, 2. část 1898, Lipsko); *Kritik der Staatsformen des Aristoteles* (Eisenach, 1890); *Montesquieu und die Verantwortlichkeit der Ráthe des Monarchen in England, Aragonien, Ungarn, Siebenbürgen und Schweden*, 1189—1748 (Lipsko, 1892); *Elemente der Politik. Versuch einer Staatslehre auf Grundlage der vergleichenden Staatsrechtswissenschaft u. Culturgeschichte* (Berlin, 1895); *Politika elemei* (Prvky politiky, Bpešť 1880—82, 4 seš.).

K nejzasloužilejším právním historikům maď. dlužno počítati *Emericha Hajníka* (1840—1902), býv. (od r. 1873 do 1901) profesora všeobecných evropských a uherských právních dějin na universitě v Bpešti. Učebnice jeho *Magyar alkotmány- és jogtörténelem* (Uh. ústavní a právní dějiny, Pešť, 1872), dnes arci již částečně zastaralá, byla svého času velmi dobrou pomůckou k seznání právních a ústavních dějin za Árpádovců (dále spis nesahá; kniha *J. Kosutányho A magyar alkotmány- és jogtörténelem tankönyve* z r. 1895 není vlastně ničím jiným než novým vydáním učebnice Hajnikovy). Nejcenějším dílem Hajnikovým jest *A magyar bírósági szervezet és perjog az Árpád- és a vegyesházi királyok alatt* (Uh. soudní organizace a procesní právo za Árpádovců a králů z rozličných dynastií, vyd. Akad. 1899). Z ostatních prací Hajnikových uvádíme: *Egyetemes európai jogtörténet* (Všeob. evr. právní dějiny, 5. vyd. 1899); *Az örökös főispánság a magyar alkotmánytörténetben* (Dědičné županství v uh. ústavních děj., *Tört. Ért.* XIII. 10); *A királyi könyvek a vegyes házak-beli királyok korszakában* (o král. knihách, t. VIII. 8).

Dále než Hajnik došel ve svých ústavních a právních dějinách uh. (Magyar alkotmány- és jogtörténet) profesor bpešťské university *Ákos Timon*, dnes prvý representant svého předmětu v Uhrách. Spis jeho, vyšlý během 4 let (od r. 1902 do 1906) ve třech vydáních a přeložený i do němčiny, jest nejlepší knihou o ústavních a právních dějinách uherských. (Viz náš Sborník, r. V. z r. 1905, kde jsme se na str. 215 a násl. vyslovili proti Timonově theorii o svaté koruně Uh. jako nějakému specificky uherskému pojmu; referát o novém, 3. vyd. v ČČM. 1907.) Dílo toto jest vlastně výsledkem dlouholeté badatelské činnosti Timonovy a má velkou cenu nejen pro své vnitřní kvality, nýbrž i pro svou dokonalou formu. Ostatní práce Timonovy uvedli jsme v biografii uveř. v *Ottově Slovníku Naučném*.

Církevním právem a jeho dějinami zabývá se kluzský univ. profesor *Alex. Kolosváry* (nar. 1840), od něhož máme tyto práce: *Az erdélyi ev. ref. egyházkerület egyházjoga* (Církv. právo sedmihr. ev. ref. círk. obvodu, Kluz 1877); *Helyzetváltozások a vallásszabadság és felekezetenküliség tekintetéből* (Změny postavení s hlediska svobody vyznání a bezkonfesnosti, 1894). S prof. *Kl. Óvárym* vydal uh. munic. statuta (viz shora), překlad *Tripartita* a v *millenniovém* vydání *Corpus juris*

hung. překlad zákonů od Karla Roberta do Ferdinanda III. a zákonů sedmihradských (1896—97).

Z ostatních právních historikův uvádíme zvláště *Jana Királye*, univ. profesora bpeštského, autora spisu *Pozsony város joga a közép-korban* (Právo města Prešpurku ve středověku, vyd. Uh. Akad.); *Jana Horvátha*, docenta uh. státního práva na univ. v Bpešti, autora prací: *Az 1722—23, I. II. III. t-czikkek által elfogadott pragmatica sanctio lényege és annak helyzete a magyar közjogban* (přednáška vyšla v rozpr. Maď. práv. spolku, XVI. sv. 4. seš.) a *A közös ügyek előzményei és fejlődése, 1526—1848* (o vývoji spol. zálež., 1902), *Josefa Illése*, docenta uh. ústavních a právních dějin v Budapešti, a *Felixe Schillera*. Z prací Illésových uvádíme: *Az ujkori alkotmány fejlődés elemei* (Prvky ústavního vývoje nové doby); *Házassági vagyonjog az Árpádok alatt* (Majetkové právo manželské za Árpádovců); *A magyar szerződési jog az Árpádok korában* (Uh. smluvní právo za Árp.; 1901); *Oröklés a női vagyonban az Árpádok korában* (Dědění ženského majetku za Árp., Bpešť, 1906). Hlavním spisem Fel. Schillera, překladatele Timonova díla do němčiny, jest: *Az örökös förendiség története* (Dějiny dědičného panského stavu), vedle čehož uvéstí sluší zvláště ještě rozpravu jeho: *A hármaskönyv jogforrástana* (o právních pramenech Tripartita; 1902, 6. sešit právn. rozprav [Jogi Értekezések] red. J. Baloghem) a pak úvahu o pragmatické sankci a rod. záknech (viz níže). Oba posléze uvedení napsali též rozličné články z uherských právních dějin do uh. právníckého slovníku, *Magyar jogi lexikon*, který vychází od r. 1898 redakcí Desid. Márkuse a chýlí se k svému zakončení (5. sv. vyšlý r. 1904 sahá k slovu *Perfuggóság* [litis pendance]). Slovník tento není pouhým překladem podobných cizích publikací, nýbrž vyniká samostatností. Vztahuje se skoro na všechny právní obory (vyjmuta jest právo správní a finanční) a všimá si nejen práva uherského, nýbrž i chorvatského, do jisté míry i práv cizích (na př. pod heslem *Bulgária*, II. sv., str. 306—329, jest obšírný článek Dra Milana Šišmanova, informující o jednotlivých bulharských zákonech). Přináší i biografie.

Jakýmsi Ducangem uherským jest *Glossarium mediae et infimae latinilitatis Regni Hung.* od Ant. Bartala (Bpešť, 1901, stran XXVIII a 724). Doplnky podal Fr. Döry v *Századok*, sv. 36. (str. 589 a násl.).

Do literatury právnícké náleží i spisy některých politiků a publicistů. Jest to na př. dvousvazkové dílo *hr. Jul. Andrássyho*: *A magyar állam fönnmaradásának és alkotmányos szabadságának okai* (Příčiny trvání a ústavní svobody uh. státu, 1901), trojsvazkové dílo poslance *Ákose Beöthyho* († 1904): *A magyar államiség fejlődése és küzdelmei* (Vývoj a boje uh. státní myšlenky, I. sv. od nejst. dob do r. 1825, II. sv. od r. 1825 do r. 1848, III. sv. [připraven k tisku po smrti Beöthyho Desid. Bernáthem] od sankce zákonů z r. 1848) a j.

Dále budiž tu učiněna ještě zmínka o tom, že Maď. právnícký spolek (*Magyar Jogászegylet*), který už po léta vydává znamenité

rozpravy ze všech oborů práva, uveřejnil i několik prací právněhistorických. Mimo shora uvedené přednášky Jana Horvátha a Jos. Illése jsou to tyto práce: *Jogtörténelmi tanulmány Verböczy azon állitása fölött, hogy a régi magyar peres-eljárás galliai eredetü* (Právněhistor. studie o tvrzení Verböczyově, že staré soudní řízení uh. jest francouzského původu) od *Ign. Kosutányho*, s poznámkami *Desid. Márkuse* a *Tom. Vécseye* (XIX. sv. rozpr.), *A magyar szerződési jog az Árpádok korában*, poznámky *Gabr. Harmose* ke zmíněné shora rozpravě Illésové (sv. XX.), *Pragmatica Sanctio és a házi törvények* (Pr. s. a domácí zákony) od *Vikt. Jászaiho* (sv. XXV.), na kteroužto rozpravu navázány jsou další přednášky (se stejným záhlavím) *prof. Polnera* (sv. XXV.), *prof. Ferdinandyho* a *Dra Fel. Schillera* (sv. XXVI.) a konečně *Válasz a prag. sanctio és a házi törvények tárgyában* (Odpověď v záležitosti prag. sankce a dom. zák.) od *V. Jászaiho*, *Polnera*, *Schillera* a *Ferdinandyho* (sv. XXVIII.); v témže XXVIII. sv. vyšla práce *Ferdinandyho* *Korona és monarchia*.

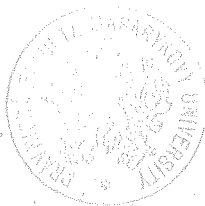
Dosti veliká jest maď. literatura místopisná, která podává velmi mnoho i právnímu historikovi. Jsou to zejména práce zabývající se jednotlivými komitáty a městy; o některých z nich učiněna zmínka již shora. Zde buďtež uvedeny ještě tyto monografie; *Peisnerova* o *Budapešti* v XVIII. stol., *Reiznerova* o dějinách *Segedína* (4 sv.) a zvláště několikasvazkové dějiny m. *Prešpurka* od *Ortwaye*. Vychází též zvláštní sbírka *Monografie uhers. komitátů*. V souvislosti s tím jsou monografie věnované jednotlivým národnostem uherským a sedmihradským. Tak na př. napsal *Štěpán Gyárfás* veliké (4svazkové) dějiny *Kumánů* (*A jász-kunok története; Kecskemét, Bpešť, 1873—1885*), *Jos. Kele* vylíčil osvobození *Jazygů* a *Kumánů* (Bpešť, 1903). Dosti veliká jest i literatura věnovaná *Székelům* (některé práce uvedeny jsou rovněž shora). Dějinami sedmihradských *Sasů* zabývají se nejen Němci, nýbrž i Maďaři. Tak napsal na př. maď. *Val. Kis* dějiny sedm. Sasů s ohledem na jejich majetkovou samosprávu (v *Bělehradě* sedmihr., 1900). *Zimmermann*, *Werner* a *Müller* vydávají *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen* (3 sv., *Sibiň* 1892—1902, III. sv. obsahuje materiál z let 1391—1415); *R. Csallner* vydal *Quellenbuch der vaterländischen Geschichte* (*Sibiň*, 1905); *Schullerus* uveřejnil v *Archivu des Vereines für siebenb. Landeskunde* listinné příspěvky k dějinám *Sědmíhrad* od bitvy u *Moháče* až k míru *Velkováradskému* (dokončení r. 1900, sv. XXIX.). V témže časopise (r. 1901) vyšla *Duldnerova* práce *Zur Geschichte des Überganges Siebenbürgens unter die Herrschaft des Hauses Habsburg, 1687—1691*, a *Höchsmannova* studie *Der Streit über die Konzivilität der drei ständischen Nationen Siebenbürgens*. Zmíněný již *Zimmermann* napsal také: *Das Archiv der Stadt Hermannstadt und der sächsischen Nation* (*Sibiň*, 2. vyd. 1901). Od *Reissenberga* jest monografie *Abtei Kerz*, od *Müllera* *Die Repser Burg* (1900), od *Herrmanna* *Das alte und neue Kronstadt* (2 sv.). *Gross* a

Seraphin vydávají prameny k dějinám města Brašova (r. 1903 již IV. svazek, v Brašově).

O jazykových dějinách sedmihradských Sasů psali jmenovitě *Jan Melich*, velice nadaný slavista maď., univ. docent v Budapešti, a *Luntzer*. Oba došli k výsledku, že něm. osady sedmihradské se jmény končícími na -dorf, -feld a -bach byly založeny asi kolonisty ze středního franckého jazykového území. I maďarská z němč. převzatá slova vyložiti třeba z francké jazykové zásoby. Z rakouskoněm. jazykového území převzala maďarština velmi málo slov. O znamenitém Melichově díle *Szláv jövevényyszavaink* (I. sv. o 2 částech, Bpešť 1903 a 1905), jež má veliký význam pro dějiny uherských Slovanů, podáme zprávu na jiném místě.

Ze spisů věnovaných otázce rumunské sluší uvésti vedle citované již monografie Réthyho zvláště dvousvazkový spis *Ben. Jancsó-a*: A román nemzetségi tőrekvésék története és jelenlegi állapota (Dějiny a nynější stav národních snah rumunských; Bpešť, 1896 a 1899). Autor stojí na stanovisku protirumunském podobně jako *A. Bertha*, pisatel knihy *La Hongrie moderne de 1849—1901* (Paříž, Plon-Nourrit, 1901). O oba opírá se *Darvai* v přednášce na mezinár. histor. kongresu v Paříži: *La Hongrie et ses premiers vassaux roumains* (Paříž, Dagon). Stanovisko rumunské zaujímá *A. D. Xénopol*: *Magyars et Roumains devant l'histoire* (Réponse à M. A. de Bertha; Paříž, Leroux; *Revue Historique* byla na straně Xénopolově, což vyvolalo článek *Kropfjűv* v *Századok*, sv. 34.).

SEMINÁRNÍ
Hist. práv.

KRUIOVNÁ
oddělení

ÚK PrF MU Brno

3 1 2 9 5 0 1 4 9 5

REVIA